

ARBEIDS- OG
INKLUDERINGSDEPARTEMENTET

Handlingsplan

Handlingsplan for å bedre leveskårene for rom i Oslo

ARBEIDS- OG
INKLUDERINGSDEPARTEMENTET

Handlingsplan

Handlingsplan for å bedre leveskårene for rom i Oslo

Innhold

Forord	7
En bred og langsiktig innsats for å bedre levekårene for norske rom	8
Målgruppen for handlingsplanen.....	8
<i>Tilreisende rom</i>	9
Oppfølging av handlingsplanen.....	9
Historisk bakgrunn	9
Situasjonen til rom i Norge i dag.....	12
Politisk grunnlag.....	13
Folkerettslige forpliktelser.....	15
<i>Anbefalinger fra rådgivende organer og komiteer</i>	17
<i>Internasjonalt samarbeid</i>	18
<i>Ansvar for oppfølgingen av internasjonale menneskerettsforpliktelser</i>	19
Rom med ny status som nasjonal minoritet.....	19
Erfaringer internasjonalt.....	21
<i>Sverige</i>	21
<i>Finland</i>	22
Utforming av tiltak - noen utfordringer.....	22
Bekjempe diskriminering av rom	23
Bedre roms levekår.....	24
Utdanning	25
<i>Barnehage</i>	26
<i>Grunnopplæring</i>	26
<i>Voksenopplæring</i>	28
Bolig	28
Barn og unge – aktiviteter, medvirkning og god omsorg.....	29
Helse	31
Arbeid.....	32

Tiltak	33
Tiltak 1. Utvikle voksenopplæringsprosjektet for unge voksne rom i regi av Oslo kommune	33
Tiltak 2. Etablere en veiledningstjeneste for rom	34
Tiltak 3. Kompetanseutvikling i statlige og kommunale virksomheter/etater	35
Tiltak 4. Informasjon til majoritetssamfunnet om rom	35
Tiltak 5. Etablere et samråd mellom rom og norske myndigheter	36
Tiltak 6. Selvhjelp gjennom organisasjonsutvikling	37
Tiltak 7. Tilbud om barnepass i tilknytning voksenopplæringstilbudet for unge voksne rom i Oslo	38
Tiltak 8. Rekruttering av rombarn til barnehage	39
Tiltak 9. Tiltak for barn og ungdom i storby	40
Tiltak 10. Videreutvikle mentorordningen Nattergalen	40
 Kunnskapsutvikling	 41
Avklare forholdet mellom nasjonal og internasjonal rett på opplæringsområdet med tanke på bedre oppfølging av roms rett til å ivareta sin kultur, sitt språk og sin identitet..	41
Kartlegge boforholdene til rom	42
 Referanser/litteraturliste	 43

Forord

Den norske romgruppen er en liten gruppe. Antallet anslås i dag til ca. 700 personer, hvorav de fleste bor i Oslo. Rom er en av fem nasjonale minoriteter i Norge. Norge ratifiserte Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter i 1999. Norske myndigheter har derfor et særlig ansvar for å påse at rom, som nasjonal minoritet i Norge, får en reell mulighet til å leve i det norske samfunnet på samme vilkår, og med samme muligheter som andre. Med utgangspunkt i den sosial- og velferdspolitikken som regjeringen ønsker å føre skal alle, også rom, kunne inkluderes i det norske fellesskapet og ta del i utdanning og arbeid.

Selv om man vil finne store variasjoner i levekår innad i gruppen, er det en kjensgjerning at mange rom opplever store utfordringer på flere levekårsområder. Diskriminering, manglende skolegang, problemer med å få innpass i boligmarkedet og i arbeidsmarkedet er noen eksempler på forhold som bidrar til å vanskeliggjøre roms hverdag. Regjeringen har derfor funnet det nødvendig å utarbeide en egen handlingsplan for å bedre levekårene for rom.

Regjeringen vil med denne handlingsplanen søke å utvikle tiltak som kan gi rom reelle muligheter til å benytte allerede etablerte velferdsordninger, innen for eksempel utdanning, sysselsetting, helse og bolig. Tiltakene i handlingsplanen er også utformet med sikte på å bekjempe den diskrimineringen som norske rom daglig utsettes for. Denne handlingsplanen må derfor også ses i sammenheng med Handlingsplan for å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering og Handlingsplan mot fattigdom.

Ett av hovedtiltakene i planen er etablering og utvikling av en veiledningstjeneste som blant annet kan bistå rom i deres møte med offentlige myndigheter. Det vil bli opprettet fora for samråd og dialog mellom ulike offentlige instanser og romgruppen selv, og det vil bli igangsatt tiltak for å heve kunnskapen og kompetansen blant offentlig ansatte.

Gjennom disse og andre tiltak har jeg tro på at vi etter hvert også vil få et bredere og tydeligere bilde av situasjonen for den norske romgruppen. Erfaringene som høstes vil kunne danne grunnlag for et mer langsiktig arbeid. Ikke minst håper jeg at vi skal kunne videreutvikle den konstruktive dialogen vi nå har startet med gruppen selv.

Juni 2009

Dag Terje Andersen

En bred og langsiktig innsats for å bedre levekårene for norske rom

Mange norske rom har en vanskelig levekårssituasjon. Beskrivelser fra blant annet eksperter, Likestillings- og diskrimineringsombudet, Barneombudet og rom selv bekrefter at mange rom opplever utfordringer på flere levekårsområder. Manglende skolegang, problemer med å få innpass i boligmarkedet og arbeidsmarkedet, diskriminering og mangelen på gode samarbeidsformer mellom rom og norske myndigheter bidrar til å vanskeliggjøre levekårssituasjonen til mange i gruppen.

Det er beklagelig at det fremdeles i 2009 finnes en gruppe i Norge som faller utenfor velferdsstatens strukturer, og som lever såpass på siden av det norske samfunnet, som tilfellet er for mange rom. Som nasjonal minoritet i Norge har norske myndigheter et særlig ansvar å påse at rom får en reell mulighet til å nyte godt av etablerte velferdsordninger. Regjeringen ønsker å iverksette tiltak overfor rom, som vil bidra til at også rom blir inkludert i det norske fellesskapet.

Roms levekårsproblemer er sammensatte. Regjeringen mener derfor at endringer vil måtte skje gjennom en helhetlig tilnærming, hvor tiltakene er målrettede og samlet.

Med de tiltakene som foreslås i denne handlingsplanen ønsker Regjeringen å

- bekjempe diskriminering av rom i det norske samfunn
- sikre gruppen av norske rom bedre levekår gjennom særlige tiltak på ulike samfunnssektorer

Handlingsplanen er utarbeidet i samråd med representanter fra rom og Oslo kommune. Det har også vært kontakt med svenske myndigheter ved Delegationen för romska frågor.

Torbjørgh Bay har på oppdrag fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet, informert rom om arbeidet med handlingsplanen, samt foretatt intervjuer med representanter fra åtte storfamilier i Oslo.

Handlingsplan for å bedre levekårssituasjonen for rom i Oslo må ses i sammenheng med Handlingsplan for å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering og Handlingsplan mot fattigdom.

Målgruppen for handlingsplanen

Målgruppen for handlingsplanen er den nasjonale minoriteten rom som er folkeregistrert i Norge og som selv definerer seg som rom, med norsk eller utenlandsk statsborgerskap.

Det utarbeides i dag ingen statistikk på etnisk grunnlag¹. På bakgrunn av informasjon fra rom og personer med kontakt med rom, kan man likevel anslå antallet folkeregistrerte norske rom til ca. 700 personer. Av disse bor de fleste i Oslo. Tiltakene i denne handlingsplanen vil derfor primært være tilrettelagt for rom i Oslo.

Regjeringen vil likevel oppfordre andre kommuner i Norge til å benytte handlingsplanen som et verktøy i utviklingen av tiltak overfor de rom som har bosatt seg i andre kommuner enn

---

¹Jf. personvernloven § 2 om sensitive opplysninger. I tillegg er rom og flere andre nasjonale minoriteter motstandere av etnisk registrering ut fra tidligere tiders bruk av denne type opplysninger.

Oslo. Vi må kunne anta at det som følge av Balkan-konflikten på 1990-tallet kom personer med rombakgrunn til Norge, og at disse er bosatt andre steder enn i Oslo, blant annet i Bergen. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDI) og Utlendingsdirektoratet (UDI) har overfor Arbeids- og inkluderingsdepartementet bekreftet at det er iverksatt tiltak for å bosette enkeltpersoner med rombakgrunn som har fått opphold etter å ha vært utsatt for trafficking².

Tilreisende rom

De siste årene har et stadig økende antall rom, spesielt fra Romania, ankommet Norge. Norske myndigheter har etter forespørsel fra Europarådet opplyst at det ikke er etablert spesielle tiltak overfor denne gruppen, utover hva som gjelder for alle andre utlendinger som oppholder seg i Norge. Situasjonen til gruppen, som blant annet livberger seg som tiggere og gatemusikanter, har vært tatt opp av Likestillings- og diskrimineringsombudet, blant annet når det gjelder rett til gratis mat ved matutdeling og mulighet for å selge tidsskriftet = *Oslo*.

Oppfølging av handlingsplanen

Oslo kommune vil gjennom årlige rapporter redegjøre for resultater og erfaringer fra prosjekt og tiltak for rom. Videre vil effektene av tiltakene i handlingsplanen bli diskutert i Samrådet mellom norske myndigheter og rom, jf. tiltak 5. Etter at planen har fått virke noen år vil Arbeids- og inkluderingsdepartementet foreta en oppsummering av situasjonen for å få informasjon om tiltakene er effektive sett i forhold til blant annet ressursbruk og organisering.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil koordinere oppfølgingen og utviklingen av mål og tiltak i handlingsplanen. Det enkelte departement som er oppført som ansvarlig for enkelttiltak beskrevet i handlingsplanen har ansvar for gjennomføring av dette, herunder organisering, finansiering og ivaretagelse av kjønnsperspektivet ved planlegging og gjennomføring av tiltak. Tiltakene i handlingsplanen gjennomføres i utgangspunktet innenfor de berørte departementers gjeldende budsjetttrammer. Gjennomføringen og omfanget av tiltakene i handlingsplanen vil bli tilpasset de årlige budsjettforslagene og Stortingets behandling av disse.

Historisk bakgrunn

Rom har oppholdt seg sporadisk i Norge fra 1700-tallet, alt etter hvor strenge restriksjoner norske myndigheter har lagt for deres adgang til landet. Fra 1956 var det fri innvandring for rom, også for de uten norsk statsborgerskap.

Fram til ca. 1950 ernærte rom seg på tradisjonelt vis, blant annet gjennom kopperslagning og omførselshandel. Strukturendringer i samfunnet førte imidlertid til en gradvis forverring av roms inntektsmuligheter. Dette førte blant annet til problemer med boforhold, barns velferd og manglende skolegang.

I 1960 ble det mediefokus på uverdige levekår blant rom. Et radioprogram om rom, "*En flekk midt i velferdssamfunnet*", førte til politiske initiativ. Det ble pekt på behov for tiltak blant annet for å unngå erstatningssaker for tapt skolegang. Det var også forslag om å plassere rom på Svanviken arbeidskoloni som var en del av fornorskningstiltakene overfor romanifolk /tater. Dette ble imidlertid avvist på grunn av motsetninger mellom rom og romani.

---

² Trafficking (menneskehandel) er å utnytte andre, enten i prostitusjon eller for andre seksuelle formål, i tvangsarbeid, krigstjeneste i fremmed land eller gjennom fjerning av en persons organer – ved hjelp av vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig adferd, jf. straffeloven § 224.

I 1962 ble Det norske sigøynerutvalg opprettet. Utvalget hadde representanter fra Sosialdepartementet, Oslo kommunes sosialavdeling, Oslo skolekontor, Oslo politikammer og Den katolske menighet i Oslo. I samråd med utvalget satte Oslo kommune i gang særlig skole for rombarna. Myndighetene erfarte at livsformen til rom og allmennhetens holdning gjorde vanlige sosiale tiltak lite hensiktsmessig.

Den norske gruppen rom utgjorde i 1967 ca. 100 personer³.

Det norske sigøynerutvalg ønsket i 1969 en helhetlig vurdering gjort av et hurtigarbeidende arbeidsutvalg. Daværende romleder, Polikarp Karoli, ba i et brev til myndighetene om samarbeid om skole og arbeidsmuligheter. Det ble opprettet et arbeidsutvalg bestående av Sosialdepartementet, Kunnskaps- og utdanningsdepartementet, Kommunal- og arbeidsdepartementet og Oslo kommune.

På grunn av medias kritikk av og fokus på marginalisering og dårlige levekår for rom i Oslo, fremmet Sosialdepartementet i januar 1973 *St. meld. nr. 37 (1972-73) Om tiltak for de norske sigøynere*. I stortingsmeldingen ble ansvaret og arbeidet med å sikre roms levekår fordelt mellom Oslo kommune og Sosialdepartementet.

På bakgrunn av stortingsmeldingen ble en sigøynerkonsulent tilsatt i Sosialdepartementet i 1973. Det ble inngått avtale mellom Sosialdepartementet og Oslo kommune om full refusjon av kommunens tjenester overfor rom. Avdeling for sigøynersaker/Sigøynerkontoret i Oslo kommune ble opprettet. I tråd med intensjonene i stortingsmeldingen skulle Sigøynerkontoret koordinere alle de tjenester overfor rom, som for den øvrige befolkning var fordelt på forskjellige etater og institusjoner.

Sigøynerkontorets arbeidsoppgaver var følgende⁴:

- Gi råd og veiledning samt lage innstillinger og fatte vedtak etter Lov om sosial omsorg og Lov om barnevern.
- Drive bosettingsarbeid blant sigøynere (naboskapsarbeid, botrening, fremskaffing av tomter, planlegging av hus sammen med den aktuelle storfamilie og følge opp byggeprosjektet).
- Koordinere arbeidet med helsespørsmål blant sigøynere i tett samarbeid med Sagene helsestasjon.
- Samarbeide med andre instanser/etater:
  - Den fremmedspråklige undervisningen for barne- og ungdomsskolen
  - Voksenundervisningen for sigøynere
  - Gaustadbekkdalen barnehage for sigøynerbarn
  - Ungdomsklubben for sigøynere
  - Fylkesarbeidskontoret (med ansvar for arbeidsmarkedstiltak for sigøynere)
- Gi råd og veiledning til andre kommuner og etater, samt hjelpe utenlandske sigøynere på reise i Norge.

Tilrettelagt undervisning for rom kom inn i faste former i 1973 da det ble opprettet egne klasser for rom ved enkelte skoler i Oslo. Klassene hadde periodevis tilknyttet rom-kvinner som morsmålsassistenter. Det ble utarbeidet en del læremidler på romanes.

---

³ Man antok at gruppen rom utgjorde ca. 120 og 180 personer i henholdsvis 1972 og 1977, jf. O.K. Hjemdal 1982.

⁴ Opplistingen er hentet fra Torbjørg Bays hovedoppgave i sosialt arbeid *Før det er for sent*, 2001.

På slutten av 1980- og begynnelsen av 1990-tallet ble undervisningstilbudet til rom-barna endret fra å foregå i egne klasser til å skje som hospitering⁵ i normalklasser med i hovedsak de samme rettigheter som minoritetsspråklige barn (Lars Gjerde: Rom i Norge – en historikk).

Tilpasningsundervisning for voksne rom ble startet i 1973 for å skulle gi rom elementær lese- og skriveopplæring, samt samfunnsfagsopplæring og yrkesopplæring. Det ble utbetalt dagpenger for deltakelse.

Fra 1986 ble refusjon fra staten omgjort til rammetilskudd til kommunen. Denne omleggingen samt en vedvarende kostnadsvekst førte til ny gjennomgang av arbeidet med rom. En arbeidsgruppe overleverte Sosialdepartementet i juli 1987 rapporten ”Arbeidet med de norske sigøynere”. Arbeidsgruppen konkluderte med at *”det vil kreves fortsatt satsing innen bosetting, undervisning av barn og voksne, barnehage og arbeidsmarked”*. Behovet for fortsatt satsning på tiltak overfor rom ble gjentatt av de ansatte på Sigøynerkontoret i mai 1990. De foreslo opprettet en konsulentstilling sentralt i Oslo kommune for å sikre at kompetanse og helhetstenking ville bli ivaretatt etter avviklingen av Sigøynerkontoret.

Bystyret gikk i 1990 imidlertid inn for full avvikling av spesielle tiltak for sigøynere med begrunnelsen at *”norske sigøynere i størst mulig grad skulle behandles som enhver annen innbygger”*, jf. sak nr 585/90:1017. Mindretallet, det vil si AP og SV, viste til rapporter fra fagfolk og argumenterte mot en full avvikling som ville få negativ innvirkning på sigøynernes skolefremmøte, boligsituasjon og igangsatte sysselsettingstiltak.

Forut for beslutningen om avvikling hadde det vært stor medieinteresse for sigøynere og Sigøynerkontoret. Media hadde kritiske artikler og reportasjer om blant annet boligbygging for sigøynere. Etter en stor svindelsak, det såkalte ”Diamantkuppet”⁶, ble den negative fokuseringen på rom ytterligere forsterket.

Tiltakene for rom ble avviklet i 1991, blant annet fordi man mente disse hadde hatt begrenset effekt. Sigøynerkontorets oppgaver skulle nå overføres til bydelene og det ordinære tjenesteapparatet. Barnehagen og fritidsklubben ble nedlagt samme år. Voksenundervisningen var blitt gradvis nedlagt i årene før, og stillingen som ervervskonsulent for sigøynere i fylkesarbeidskontoret ble fjernet i 1988. Undervisningstilbudet til sigøynerbarn ble lagt ned.

Fram til og med 1990 var det en egen post på statsbudsjettet (Voksenopplæring m.v. for andre særlige målgrupper) til tilskudd til opplæring blant annet for voksne rom. Rom-befolkningen blir imidlertid i liten grad eksplisitt nevnt i budsjettet og tildelingene. I rundskriv (F-16/90 i tildelingene til skoledirektørene) heter det under kap. 0250 post 61 ”Vi gjør oppmerksom på at Oslo blant annet skal dekke opplæring for sigøynere av denne rammen.”

Fra og med 1991 ble midlene til opplæring for voksne rom lagt inn i rammeoverføringene til Oslo kommune. Rehabiliteringskontorets avdeling for sigøynere ble nedlagt av byrådet i Oslo fra 1991, fordi en da la vekt på å gå mest mulig bort fra særomsorgen. Kommunale og statlige ytelser skulle gis som til andre borgere.

I ettertid har flere instanser (blant annet Likestillings- og diskrimineringsombudet og Barneombudet) påpekt at det ordinære tjenesteapparatet (herunder skole, barnehage, helse- og øvrige velferdstjenester) fungerer dårlig overfor rom. I tillegg ble de positive resultatene fra

---

⁵ Lese- og skrivetrening i morsmål.

⁶ En rom/sigøyner ble dømt for å ha svindlet Kreditkassen for 24,6 mill. kroner.

arbeidet med rom i form av prosesser, oppbygging av institusjoner, opparbeiding av tillit mellom rom og myndigheter, og kompetanse både hos rom og hos norske medarbeidere i offentlige etater raskt borte.

Situasjonen til rom i Norge i dag

Som nevnt foreligger det ingen personbasert statistikk mht. rom⁷. Redegjørelse for situasjonen for rom i dag er basert på informasjon/innspill fra følgende:

- Ekspert/organisasjoner
- Fagdepartementene
- Rom
- Oslo kommune
- NAV
- Media

Konsulent Torbjørg Bay gjennomførte etter oppdrag fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet en spørreundersøkelse blant rom. Undersøkelsen ble avsluttet i januar 2009 og Bays rapport ble overlevert Arbeids- og inkluderingsdepartementet i februar 2009.

Bay har opparbeidet seg mye kunnskap om rom i Norge. Gjennom sitt arbeid ved det tidligere Sigøynerkontoret opparbeidet hun seg praktiske erfaringer knyttet til arbeidet med rom, samtidig som hun også utviklet et stort nettverk innenfor gruppen. Bay har i sin hovedoppgave i sosialt arbeid *Før det er for sent* (2001) også beskrevet situasjonen for rom i Oslo.

På bakgrunn av tidligere kontakt med rom kunne Bay gjennomføre intervjuer med i alt 18 representanter for de 8 storfamiliene som utgjør norske rom i Oslo-området. Intervjuene danner grunnlaget for Bays rapport til Arbeids- og inkluderingsdepartementet. Informantene fikk i forkant av intervjuene opplyst at informasjonen skulle benyttes i arbeidet med handlingsplanen for rom. Både kvinner og menn var informanter.

Basert på Bays undersøkelsen antas det å være ca. 700⁸ personer tilhørende rom, hvorav de fleste har adresse (er folkeregistrert) i Oslo. Av disse personene antas ca. 200 å ha fast opphold i utlandet. I Bays undersøkelse framgår det videre at det antas å være ca. 116 barn i førskolealder, hvorav 35 i utlandet, og ca. 105 i grunnskolealder, hvorav 31 i utlandet og ca. 73 i alder 14 til 19 år, hvorav ca. 40 i utlandet.

Rapporten viser til at levekårsproblemene i romgruppen har økt siden Bays forrige undersøkelse (2001) og fram til i dag. Det er også mindre samhold i gruppen og større konflikter mellom familier og innen enkelte familier enn tidligere. Hovedinntrykket er derfor at norske rom fortsatt er marginalisert, har dårlige levekår og i liten grad deltar i samfunnet.

Problemene som informantene oppgir er diskriminering, økonomiske problemer/fattigdom, rusproblemer, manglende utdanning og yrkesmuligheter, kulturoppløsning og boligproblemer. Når det gjelder løsninger og tiltak foreslår informantene tilrettelagt informasjon og veiledning, utdanningstilbud, møtested, kultur- og ressurscenter, tilpasset bolig og tiltak mot rus.

---

⁷ Jf. kapitel Målgruppen for handlingsplanen.

⁸ Tallet kan være større fordi ikke alle rom har vært kontaktet eller fordi personer med ukjent fødselsår ikke er medregnet.

Øvrige inntrykk fra rapporten er at mange praktiserer reising, med unntak av noen få som oppgir ikke å ha økonomi til dette.

Bay viser i rapporten til inntrykk av at det er et stort hjelpebehov i gruppen, men at de får liten assistanse og forståelse i det offentlige hjelpeapparatet. Hovedinntrykket er avhengighet av sosialhjelp og/eller ulike trygdeytelser. Det er stor grad av funksjonell analfabetisme i alle aldre. Rom har uttrykt ønske om lese- og skrivetrening i norsk for voksne rom, jf. tiltak 11. Rom bruker ellers romanes i muntlig kommunikasjon. Foreløpig har rom ikke uttrykt ønske om lese- og skrivetrening i romanes for voksen rom.

Det finnes få andre studier når det gjelder situasjonen til rom og lite annen systematisert kunnskap om rom. Selvhjelp for innvandrere og flyktninger, SEIF, har i sin kontakt med deler av romgruppen rapportert om samme problemer som de Bay beskriver. Innspill til handlingsplanen fra Likestillings- og diskrimineringsombudet og Barneombudet, samt Arbeids- og inkluderingsdepartementets samtaler/møter med rom gir det samme inntrykket av rom som marginalisert gruppe.

Rom har i møter med Arbeids- og inkluderingsdepartementet signalisert at boligproblematikken er den mest fundamentale utfordringen for gruppen. Ustabile boforhold innebærer for mange rombarn hyppige skolebytter, og dermed også liten kontinuitet i opplæringen. Mange romforeldre er også redde for at barna skal bli mobbet på skolen på grunn av sin etniske bakgrunn. Ifølge rom er det viktig at det legges til rette for tiltak som kan bidra til at romforeldre føler seg trygge når barna oppholder seg i barnehagen og skolen. Erfaringer fra andre land, spesielt Sverige, viser at assistenter med rombakgrunn i skole og barnehage bidrar til å skape en slik trygghet, samtidig som romassistentene også blir viktige rollemodeller for barna. Slike ordninger vil også kunne vurderes i Norge.

Politisk grunnlag

Norge ratifiserte Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter i 1999. Som en oppfølging av at Norge ratifiserte rammekonvensjonen i 1999 ble St.meld. nr. 15 (2000-2001) Nasjonale minoriteter i Noreg – Om statleg politikk overfor jødar, kvener, rom, romanifolket og skogfinnar lagt fram i desember 2000. I stortingsmeldingen ble det gitt en omtale av situasjonen til rom og de krav og behov som rom anser som mest relevante. Videre ble det i meldingen foreslått tiltak som skulle bidra til å sikre roms rettigheter i henhold til rammekonvensjonens bestemmelser. I meldingen heter det blant annet:

Etter at særtiltaka blei avvikla i 1991, miste gruppa kontaktpunktet sitt hos styresmaktene. Mange rom saknar eit slikt kontaktpunkt. Rom meiner til dømes at dei blir behandla strengare av politiet enn andre grupper i befolkninga, og seier at det ikkje er uvanleg at alle må bøte når nokre få gjer noko gale. Eit kontaktpunkt kunne auke kjennskapen til gruppa og hindre at gruppa blei misforstått. Rom i Oslo ønskjer ein permanent stad der dei kan plassere campingvognene sine. Det er òg blitt fremma krav om å få eit fast forsamlingslokale/kulturhus i Oslo. Dei ønskjer vidare tilrettelegging frå styresmaktene si side slik at det kan bli enklare å drive omreisande handelsverksemd.

(...)

Både romanifolket (taterane/dei reisande) og rom (sigøyningarane) er folkegrupper som har reising som ein del av livsforma. Opplæringa i skolen er ikkje alltid tilpassa denne livsforma. Regjeringa legg like fullt til grunn at retten og plikta til opplæring gjeld på lik

linje for alle barn. Det kan derfor vere behov for å utvikle undervisningsformer som kan praktiserast jamvel om elevane reiser delar av året.

(...)

Regjeringa vil vurdere om IKT i kombinasjon med skolestøtta kontaktnett i dei aktuelle områda, kan tilpassast opplæringsbehovet hos rom (sigøynarane) og romanifolket (taterane/dei reisande), som er på reise delar av skoleåret.

(...)

Senter mot etnisk diskriminering har informert om at dei er blitt kontakta av rom som føler seg diskriminerte i Noreg, mellom anna når det gjeld å skaffe seg husvære. Den reisande livsforma gjer at rom kan ha vanskar med å oppfylle kravet om samanhengande butid i ein kommune for tilvising av kommunal bustad. Departementet viser spesielt til at Oslo kommune på bakgrunn av brev frå Senter mot etnisk diskriminering har gått bort frå kravet om tre års samanhengande butid for rom. Dette er eit døme på at reell likebehandling av og til krev at det blir teke omsyn til ulike føresetnader.

(...)

Staten sin politikk overfor nasjonale minoritetar byggjer på prinsippa om likebehandling og ikkje-diskriminering. Dette er grunnleggjande prinsipp i Verdserklæringa for menneskerettane og i internasjonale menneskerettskonvensjonar.

Det er eit overordna mål for Regjeringa at alle som bur i Noreg, same kva bakgrunn dei har, skal ha reelt like høve, like rettar og like plikter til å delta i alle delar av samfunnet og til å bruke sine egne ressursar.

Likevel opplever nasjonale minoritetar framleis diskriminering, sjølv om det kan arte seg ulikt frå gruppe til gruppe. Rapportar frå organisasjonane til dei nasjonale minoritetane og frå Senter mot etnisk diskriminering, viser at diskriminering blir opplevd som eit problem for personar som tilhøyrer dei nasjonale minoritetane. Det gjeld både i kontakt med det offentlege og på det private området. Nasjonale minoritetar opplever mobbing og trakassering i skolen og elles i kvardagen. Til dels er det tale om openlys diskriminering, der sterke, negative haldningar kjem til uttrykk. Det er derfor mange som tilhøyrer ein nasjonal minoritet som ikkje ønskjer å stå ope fram med bakgrunnen sin.

Senter mot etnisk diskriminering har mellom anna hjelpt til i saker der familiar med tilknytning til rom og romanifolket har blitt diskriminerte ved at dei har blitt bortvist frå campingplassar utan sakleg grunn. Senteret rapporterer òg om døme på at ein søknad om lån truleg har blitt avvist på bakgrunn av den etniske opphavet til lånesøkjaren. Andre førespurnader senteret har fått gjeld sosialtenesta, helsevesenet og politiet.

I St.meld. 15 (2000-2001) ble det skissert flere konkrete tiltak som skulle bidra til å fremme roms rettigheter. Det er imidlertid en kjensgjerning at det har vært vanskelig å følge opp meldingens intensjoner. Noen tiltak er likevel iverksatt.

Som en viktig del av oppfølgingen av Norges tilslutning til rammekonvensjonen er det opprettet en statlig tilskuddsordning for nasjonale minoriteter. Tilskuddsposten *Tilskudd til nasjonale minoriteter* er blitt økt med ca. 3 mill. kroner siden den ble opprettet i 1999. Av to romorganisasjoner⁹ har en fått organisasjonsstøtte fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

---

⁹ Personer innenfor romgruppen opprettet i 2004 to organisasjoner; Den Norske Rom Forening og Norsk Rom-befolkning.

Det tildeles også tilskudd til andre NGOer og prosjekter fra tilskuddsposten. Bevilgningen på tilskuddsposten er økt med 2,4 mill. kroner siden 2005, og er i dag på 5,489 mill. kroner.

I statsbudsjettet 2006 ble det etablert en egen tilskuddspost *Tiltak for rom*. Formålet med tilskuddsposten er blant annet å støtte tiltak som skal bidra til å forbedre skolesituasjonen for rom. Tiltakene utvikles og gjennomføres i nært samarbeid med Oslo kommune. Regjeringen har siden 2006 økt tilskuddsposten med 3,297 mill. kroner, fra 2 mill. kroner til 5,297 mill. kroner. Bevilgningen skal blant annet dekke videreføring av voksenopplæringsprosjektet for unge voksne rom i regi av Oslo kommune og etableringen av en veiledningstjeneste for rom i Oslo.

Regjeringspartienes felles politiske plattform – Soria Moria-erklæringen – uttrykker et mål om å sikre de nasjonale minoritetenes grunnlag for egen kultur, samt bidra til at barn og unge i den nasjonale minoriteten rom får reell mulighet til utdanning.

Folkerettslige forpliktelser

Norges politikk overfor nasjonale minoriteter bygger på prinsippet om likeverd og ikke-diskriminering. Dette prinsippet er et grunnleggende menneskerettighetsprinsipp og er slått fast flere steder i de menneskerettighetskonvensjonene som Norge har ratifisert, blant annet i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (menneskerettighetskonvensjonen), FNs kvinnekonvensjon, FNs barnekonvensjon og FNs rasediskrimineringskonvensjon.

Rom er anerkjent som nasjonal minoritet¹⁰ i Norge i henhold til Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter. Gjennom ratifiseringen av rammekonvensjonen har norske myndigheter (både statlige og kommunale) forpliktet seg til å motvirke diskriminering av de nasjonale minoritetene og i dialog med gruppene legge til rette for opprettholdelse av deres kultur, språk og identitet. I henhold til rammekonvensjonen skal nasjonale minoriteters behov bli møtt gjennom ordinære velferdsordninger og gjennom særlige tilpasninger eller tiltak, der dette anses nødvendig.

Følgende artikler i Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter er av særlig betydning i arbeidet for å bedre roms levekår i Norge:

Artikkel 4

2. Partene forplikter seg til å garantere for personer som tilhører nasjonale minoriteter retten til likhet for loven og til lik beskyttelse av loven. I denne forbindelse skal enhver diskriminering basert på tilhørighet til en nasjonal minoritet være forbudt.
3. Partene forplikter seg til der det er nødvendig å treffe egnede tiltak for å fremme full og effektiv likestilling mellom personer som tilhører en nasjonal minoritet og dem som tilhører majoriteten, på alle områder av det økonomiske, sosiale, politiske og kulturelle liv. I denne forbindelse skal de ta behørig hensyn til de særegne forhold som gjelder for de personer som tilhører nasjonale minoriteter.
4. De tiltak som treffes i samsvar med paragraf 2, skal ikke betraktes som diskriminerende handlinger.

Artikkel 5

1. Partene forplikter seg til å fremme de forutsetninger som er nødvendige for at personer som tilhører nasjonale minoriteter, kan bevare og utvikle sin kultur, samt bevare de

---

¹⁰ I Norge defineres jøder, kvener, rom, romani/tatere og skogfinner som nasjonale minoriteter.

grunnleggende bestanddelene av sin identitet, det vil si deres religion, språk, tradisjoner og kulturarv.

2. Uten at tiltak truffet i henhold til deres generelle integrasjonspolitik derved berøres, skal partene avstå fra politikk eller praksis som tar sikte på å assimilere personer som tilhører nasjonale minoriteter mot deres vilje, og beskytte disse personene mot enhver handling som tar sikte på slik assimilasjon.

Artikkel 15

Partene skal skape de forutsetninger som er nødvendige for at personer som tilhører nasjonale minoriteter, sikres effektiv deltakelse i det kulturelle, sosiale og økonomiske liv og i offentlige anliggender, særlig de som berører dem.

Hvert femte år rapporterer Norge, på lik linje med andre land som har ratifisert rammekonvensjonen, til Europarådet om hvordan forpliktelsene i rammekonvensjonen følges opp. Norge har til nå avgitt to rapporter; én i 2000 og én i 2005. Begge rapportene er offentliggjort på regjeringen.no, jf. [Norges første rapport om gjennomføringen av Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter](#) og [Norges andre rapport om gjennomføringen av Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter](#).

Europarådet har hatt merknader til Norges rapporter og etterlyst flere tiltak for å bedre levekårene for rom.

Norge skal levere sin tredje rapport i juli 2010. En presentasjon av handlingsplanen for rom i Norges tredje rapport vil være en viktig tilbakemelding til Europarådet om at Norge tar deres merknader om å iverksette konkrete tiltak for å forbedre levekårene for rom på alvor.

Handlingsplanen vil også kunne presenteres i de neste rapportene til andre internasjonale organer som har kritisert Norge når det gjelder levekårene for rom. Disse er Europarådets kommisjon mot rasisme og intoleranse (ECRI) og FNs komité mot rasediskriminering (CERD). ECRI presenterte sin [rapport om Norge i februar 2009](#). CERDs rapport om Norge legges fram høsten 2009.

[FN-konvensjon om sivile og politiske rettigheter fra 1966](#) og [FN-konvensjon om barns rettigheter av 1989](#) er inkorporert i [menneskerettsloven](#) og er således gitt status som norsk lov, jf. menneskerettsloven § 2. Konvensjonenes bestemmelser skal ved motstrid gå foran annen norsk lov, jf. menneskerettsloven § 3.

I [FN-konvensjon om sivile og politiske rettigheter fra 1966](#) finner vi den mest grunnleggende bestemmelsen om retten til språklige, religiøse og etniske minoriteter. I artikkel 27 slås det fast at i de stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike minoriteter ikke nektes retten til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne seg til og utøve sin egen religion, eller bruke sitt eget språk.

FNs menneskerettighetskomité, som overvåker konvensjonen om sivile og politiske rettigheter, har tolket bestemmelsene slik at statene om nødvendig må sette i verk positive tiltak for blant annet å trygge en minoritets rett til å bevare og utvikle sin identitet, sin kultur og sitt språk. Komiteen har også uttalt at bestemmelsen krever tiltak for å sikre minoriteters effektive deltakelse i avgjørelser som angår dem.

[FN-konvensjon om barns rettigheter av 1989](#) (barnekonvensjonen) gjelder alle barn og unge. Konvensjonen inneholder flere artikler som understreker rettighetene til barn og unge som

tilhører ulike minoritetsgrupper. I artikkel 2 heter det at statene skal respektere og sikre de fastsatte rettighetene til for alle barn, uten noen form for forskjellsbehandling, og uten hensyn til barnets, dets foreldres eller verges rase, hudfarge, kjønn, språk, religion, politiske eller annen oppfatning, nasjonale, etniske eller sosiale opprinnelse, eiendomsforhold, funksjonshemming, fødsel eller annen stilling. Konvensjonens artikkel 30 har en særlig betydning for nasjonale minoriteter, i det den fastslår at barn som tilhører en minoritet eller urbefolkning ikke skal nektes retten til sammen med andre medlemmer i sin gruppe ”å leve i pakt med sin kultur, bekjenne seg til og utøve sin religion, eller bruke sitt eget språk”.

Diskrimineringsloven av 3. juni 2005 har som formål å fremme likestilling, sikre like muligheter og rettigheter og å hindre diskriminering på grunn av etnisitet, nasjonal opprinnelse, avstamning, hudfarge, språk, religion og livssyn. FN-konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering av 1965 er inkorporert i norsk lov gjennom diskrimineringsloven. Rasediskriminering er i konvensjonen definert som alle former for forskjellsbehandling, utestenging, innskrenking eller favorisering på grunnlag av rase, hudfarge, avstamning eller nasjonalt eller etnisk opphav som har til formål eller som medvirker til utestenging fra eller avgrensning av menneskerettighetene eller andre grunnleggende rettigheter på alle samfunnsområder. Forskjellsbehandling på grunn av tilknytning til en nasjonal minoritet er i henhold til konvensjonen å regne som rasediskriminering. I konvensjonen gis det detaljerte regler for positive tiltak som en stat skal sette i verk, både når det gjelder sivile og politiske rettigheter og økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter.

Anbefalinger fra rådgivende organer og komiteer

Norsk politikk overfor nasjonale minoriteter er forankret i både internasjonale menneskerettighetskonvensjoner og anbefalinger fra Europarådets og FNs rådgivende organer og komiteer. De internasjonale menneskerettighetskonvensjonene som Norge har ratifisert er juridisk bindende. Anbefalingene fra rådgivende organer og komiteer i Europarådet og FN er ikke rettslig bindende, men fungerer som råd til landene.

Rammekonvensjonens bestemmelser skal blant annet bidra til å sikre rettighetene til personer som tilhører nasjonale minoriteter. På grunn av diskriminering og dårlige levekår for rom i Europa har Europarådets ministerkomité likevel funnet det nødvendig å lage spesielle anbefalinger til medlemslandene, herunder Norge, om hvordan landenes politikk og tiltak overfor rom bør være. Ministerkomiteens anbefalinger er et hjelpemiddel for landene i den praktiske utforming av politikken overfor rom¹¹ på de viktigste levekårsområdene. Europarådets ministerkomité har avgitt følgende anbefalinger til medlemslandene vedrørende rom:

- Recommendation Rec(2008)5 of the Committee of Ministers to member states on Policies for Roma and/or Travellers in Europe (om politikk for rom og eller reisende i Europa)
- Recommendation Rec(2006)10 of the Committee of Ministers to member states on better Access to Health Care for Roma and Travellers in Europe (om bedre tilgang til helsetjenester for rom og reisende i Europa)
- Recommendation Rec(2005)4 of the Committee of Ministers to member states on improving the Housing Conditions of Roma and Travellers in Europe (om bedring av boforhold for rom og reisende i Europa)

---

¹¹ Disse konvensjonene og anbefalingene gjelder både for rom og romani/tatere. Rom blir benyttet som en samlebetegnelse, der ikke begge grupper er nevnt eksplisitt.

- Recommendation Rec(2004)14 of the Committee of Ministers to member states on the Movement and Encampment of Travellers in Europe (om reisendes bevegelser og camping i Europa)
- Recommendation Rec(2001)17 of the Committee of Ministers to member states on improving the Economic and Employment situation of Roma/Gipsies and Travellers in Europe (om forbedring av den økonomiske og arbeidsmessige situasjonen til rom/sigøynere og reisende i Europa)
- Recommendation Rec(2000)4 of the Committee of Ministers to member states on the Education of Roma/gipsy children in Europe (om utdanning av rom/sigøynerbarn i Europa)

De ulike anbefalingene omtales nærmere i kapitlet ”Bedre roms levekår”.

Internasjonalt samarbeid

Norge har de siste 10 årene hatt kontakt med Sverige og Finland om utviklingen av politikken overfor nasjonale minoriteter. Nordisk arbeidsgruppe om nasjonale minoriteter ble opprettet i 2010 og der blir også situasjonen til rom tatt opp. Fra norsk side deltar Arbeids- og inkluderingsdepartementet som har ansvar for rapportering om gjennomføring av Europarådets rammekonvensjon og Kultur- og kirke departementet som så langt har hatt ansvaret for rapportering om gjennomføringen av Den Europeiske pakt for regions- eller minoritetsspråk (minoritetsspråkpakten). Dette ansvaret planlegges nå overført til AID.

Som koordinerende departement for politikken overfor nasjonale minoriteter representerer Arbeids- og inkluderingsdepartementet Norge i Europarådets Ekspertkomité for rom og reisende, MG-S-ROM. Etter behov er det arrangert møter i Oslo mellom komiteens sekretariat og norske rom. Videre representerer Arbeids- og inkluderingsdepartementet Norge i Europarådets Ekspertkomité for nasjonale minoriteter, DH-MIN. Arbeids- og inkluderingsdepartementet deltar også i Europarådets Sosialkomité der situasjonen til rom også er et tema. Kunnskapsdepartementet representerer Norge i Europarådets Utdanningskomité. Utdanningskomiteen har bistått Kunnskapsdepartementet i spørsmål som gjelder utdanning av rom.

Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa, OSSE, har en egen romkoordinator og har rom som tema på sine årlige møter om landenes gjennomføring av OSSEs mål. UD deltar på disse møtene og Arbeids- og inkluderingsdepartementet deltar etter behov på møter som angår rom. OSSE har utarbeidet en egen handlingsplan for å bedre situasjonen for rom. Hovedbudskapet i handlingsplanen er at medlemslandene bør utvikle nasjonale handlingsplaner for rom. OSSE ber regelmessig medlemslandene rapportere om oppfølgingen av planen. Handlingsplanen er ikke bindende for landene, men er et hjelpemiddel på linje med de nevnte anbefalingene fra Europarådet.

OSSE arrangerte 10.-11. juli 2008 en konferanse med fokus på integrering av rom og lokale myndigheters ansvar og rolle. Anbefalingene fra konferansen til medlemslandene var blant annet:

- Sammensatte problemer krever sammensatte løsninger som alle må utvikles i samarbeid med rom
- Strategier i forhold til rom er vellykkede bare gjennom engasjement hos lokalmyndighetene.
- Politikk overfor rom bør fokusere på utdanning som nøkkelen til vellykket integrering.

Rom har etablert samarbeid internasjonalt i forskjellige frivillige organisasjoner. Norske rom er foreløpig i liten grad med. Nedenfor følger en oversikt over noen av disse organisasjonene:

- *Nordisk forening for rom og romani*, med sete i Sverige, har foreløpig ingen fast norsk deltakelse, men norske romungdommer deltok på ungdomskonferanse i Sverige i 2008.
- *Europarådets Forum for rom og reisende, ERTF*, har en plass for Norge, men det har foreløpig ikke lyktes rom og romani i Norge å finne frem til én representant. På øvrige temamøter for rom og romani har det sporadisk deltatt representanter fra Norge.
- *OSSEs møter om rom* er åpne for rom og romaniorganisasjoner og norske rom og romani har av og til deltatt.
- *International Romani Union, IRU*, norsk representant er Raya Bielenberg.
- *Roma National Congress, RNC*, ingen norsk representant.
- *International Roma Women Network, IRWN*, ingen norsk representant.

Ansvar for oppfølgingen av internasjonale menneskerettighetsforpliktelser

Oppfølgingen av internasjonale menneskerettighetskonvensjoner ivaretas av både statlige og kommunale myndigheter. Når det gjelder nasjonale minoriteter, i dette tilfellet rom, betyr de internasjonale forpliktelsene blant annet at rom ikke skal diskrimineres. Myndighetene skal dessuten legge til rette for at rom skal kunne opprettholde sitt språk, sin kultur og sin identitet.

Det lokale selvstyret står sterkt i Norge. Kommunene er selvstendige rettssubjekt, med selvstendig myndighet og et selvstendig ansvar for sin virksomhet. Staten har ikke generell instruksjonsmyndighet over kommuner. Den statlige styringen av kommuner skjer derfor i utgangspunktet gjennom lovgivning og budsjettvedtak.

I en handlingsplan som denne vil det i første rekke være sentrale myndigheter oppgave å gå gjennom lover og regler og sikre at disse ikke direkte eller indirekte virker diskriminerende for rom. Dernest må statlige myndigheter vurdere tiltak som kan realiseres direkte gjennom statlige organer, og klargjøre eventuelle nye budsjettbehov som følger av en økt statlig eller kommunal satsing. Den praktiske gjennomføringen av eventuelle lov-/forskriftsendringer og/eller iverksettingen av eventuelle særtiltak vil i hovedsak måtte foregå der rom bor, det vil si i kommunen.

Norske rom bor hovedsakelig i Oslo. Dette innebærer at Oslo kommune vil måtte være en sentral aktør i arbeidet med gjennomføringen av mange av tiltakene som blir foreslått i denne handlingsplanen. I visse tilfeller vil allmenne kommunale service- og tjenestetilbud bare være tilgjengelige for rom ved spesiell tilrettelegging. Dette er blant annet gjort i forbindelse med voksenopplæringsprosjektet i regi av Oslo kommune. Tiltaket finansieres over den statlige tilskuddsposten *Tiltak for rom*.

Rom med ny status som nasjonal minoritet

I perioden fra 1991 til 1999 har vi lite informasjon om situasjonen til rom. Da Norge skulle ta stilling til Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter og til hvilke grupper som skulle kunne omfattes av konvensjonen, ble noen rom kontaktet via lærere som fortsatt hadde en viss kontakt med gruppen. De rom som norske myndigheter den gangen var i kontakt med, uttrykte at de ønsket å bli omfattet av rammekonvensjonen som en av fem nasjonale minoriteter.

Rom har i møter med departementet uttrykt behov for konkrete tiltak, som for eksempel støtte til egenorganisering, til etablering av møteplass/kontaktpunkt og til alfabetisering gjennom voksenopplæring.

Etableringen av voksenopplæringsprosjektet for unge voksne rom i Oslo er et resultat av dialog og samarbeid mellom Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Oslo kommune. Dialogen med Oslo kommune har i hovedsak foregått på administrativt nivå, men det ble i 2004 også avholdt et møte på politisk nivå mellom Oslo kommune og den gangen Kommunal- og regionaldepartementet¹². Under dette møtet var det enighet om å inngå et nærmere samarbeid om å etablere et eget voksenopplæringstiltak for unge voksne rom. Oslo kommune har i dag det daglige ansvaret for organiseringen og driften av voksenopplæringsprosjektet. Staten bidrar med finansieringen av tiltaket over Arbeids- og inkluderingsdepartementets budsjett.

Barne- og likestillingsdepartementet fikk i 2005 utarbeidet en nordisk kunnskapsoversikt om barn og unge fra nasjonale minoriteter som også omhandler rombarn (sigøynerbarn) i tillegg til romanibarn (taterbarn), kvener, skogfinner og jøder.

I rapporten ”*Barn og unge fra nasjonale minoriteter*” skrevet av Hilde Lidén ved Institutt for samfunnsforskning, gis det et bilde av livssituasjonen og utfordringene til barn og unge fra nasjonale minoriteter. Det konkluderes med at barn av nasjonale minoriteter er godt integrert og har få konflikter med storsamfunnet. Unntaket fra dette er rom/sigøynerbarna. Lidén peker på at rombarn er lite integrert, få går på skole, foreldrene står utenfor arbeidsmarkedet, det er problemer med bolig, helse, fattigdom, rus og kriminalitet. Rapporten foreslår økt forskningsinnsats på fire områder: 1) Minoritetsbarndom, 2) Språkopplæring og utdanningstilbud, 3) Identitetskonstruksjon og kulturformidling og 4) Barn og unges medborgerskap.

Rom er omtalt i St.meld. nr. 44 (2003-2004) Erstatningsordning for krigsbarn og erstatningsordninger for romanifolk/tatere og eldre utdanningsskadelidende samer og kvener. Rapporten ”*Undervisning av de norske sigøynere 1971-2002*” av Berit Molander (Oslo kommune, Skoleetaten), gir oversikt over Oslo kommunes tilrettelegging av grunnskole- og voksenopplæring for rom. Utredningen ble foretatt fordi en gruppe navngitte rom søkte staten om billighetserstatning fordi de mente de ikke hadde fått den skolegang de etter norsk lov hadde krav på. Statens sivilrettsforvaltning (SSRF) opplyser at til sammen 79 søknader om billighetserstatning for tapt skolegang er fremmet av rom. SSRF kan meddele at det så langt er fattet 22 vedtak. Alle disse er avslått etter en lengre generell begrunnelse. Utdanningsdirektoratet som faginstans har, på grunnlag av bakgrunnsarbeid foretatt i det daværende Utdannings- og forskningsdepartementet, som hovedbegrunnelse anført at det offentlige, ved Oslo kommune, har anstrengt seg for å realisere den enkelte søkers opplæringsrett. En har derfor ikke funnet tilstrekkelig grunnlag for å tilrå rettferdsvederlag (tidligere billighetserstatning). Ifølge opplysninger fra SSRF ble de resterende 57 sakene behandlet 11. mars og 13. april i år. Det ble gitt avslag i alle sakene.

Det er heller ikke funnet grunnlag for eller fremsatt krav fra romgruppen om kollektiv erstatning til rom, slik det er gjort overfor samer og romanifolket/taterne som begge har fått opprettet henholdsvis Samefolkets fond og Romanifolket/Taternes kulturfond.

---

¹² Same- og minoritetspolitisk avdeling ble overført Arbeids- og inkluderingsdepartementet høsten 2005.

Erfaringer internasjonalt

Marginalisering, diskriminering og fattigdom er fellestrekk for rom i Europa. De aller fleste land har derfor etterkommet anbefalinger fra Europarådet og OSSE om å lage egne handlingsplaner for rom og opprette enheter i forvaltningen sentralt og lokalt som har ansvar for rom. Mange av disse landene har betydelig større grupper rom enn Norge. Land som Sverige og Finland har også flere rom enn Norge, men erfaringene derfra og samarbeidet med disse landene er likevel nyttig for Norge.

Norge har etter 1999 i noen grad samarbeidet med Sverige og Finland, blant annet gjennom Nordisk arbeidsgruppe for nasjonale minoriteter. Norge har også invitert eksperter fra Sverige til seminarer i Norge. Norge har deltatt på seminarer i Finland og Sverige, senest i Södertälje i oktober 2008. Seminaret ”Med romer för romer” er den største konferansen hittil i Sverige for å løfte frem situasjonen til rom. Konferansen var i første rekke rettet mot kommunene for å øke kunnskapen om status til rom som nasjonal minoritet, og for å gi gode eksempler og ideer til hvordan kommunen kan ivareta sitt ansvar overfor rom slik at rom kan integreres og omfattes av menneskerettighetene.

Sverige

Rombefolkningen i Sverige antas å være ca. 50 000. I Sverige har rom hatt egne organisasjoner siden 1967, og myndighetene har hatt en egen enhet i sentralforvaltningen. Rom ble anerkjent som nasjonal minoritet i 2000. Delegationen för romska frågor ble opprettet av den svenske regjeringen i februar 2007. Delegasjonens oppdrag er å være nasjonal pådriver i arbeidet med å forbedre roms situasjon i Sverige, hvor hensikten er å fremme roms rettigheter og bidra til å bryte roms kulturelle, politiske og sosiale marginalisering.

Delegasjonens arbeid forutsetter et tett samarbeid med rom, blant annet i en referansegruppe med romrepresentanter fra hele landet. Arbeidet foregår også i samarbeid med andre institusjoner som blant annet Ombudsmannen mot etnisk diskriminering, Barnombudsmannen, Skolverket og Delegationen för mänskliga rättigheter.

Delegasjonens oppdrag er tidsbegrenset og skal resultere i en utredning. Det forventes at det i utredningen skisseres forslag til hvordan arbeidet med å forbedre roms situasjon skal videreføres etter at delegasjonens har avsluttet sitt arbeid. Utredningen skal legges fram for den svenske regjeringen senest 31. desember 2009.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet er i møter med Delegationen för romska frågor og i delegasjonens nasjonale seminar ”Med romer för romer” blitt informert om at det fremdeles er et problem i Sverige at mange rombarn ikke går på skolen. Det er også vanlig at rombarna slutter på skolen et sted mellom ”lav- og mellomstadige”. Dette gjelder spesielt for jentene, som slutter på skolen når de er ca. 13 år. Kontakten mellom familien/slekten og skolen er avgjørende for hvorvidt skoleoppholdet for barn skal lykkes. Skoleassistenter med rombakgrunn spiller en avgjørende rolle for samarbeidet skole – hjem. Den svenske skolen har ingen sanksjoner for barn som uteblir fra skolen. Det er mangel på godkjente morsmålslærere i romanes, men det utdannes i dag morsmålslærere.

Mange svenske rom kan ikke lese og skrive. I regi av frivillige organisasjoner finnes det tilbud om ulike former for prosjektbasert undervisning av voksne rom.

De aller fleste rom i Sverige er fastboende, men mange rom flytter fra kommune til kommune på grunn av blant annet familiekonflikter. I Sverige finnes det ingen statlige låneordninger

spesielt utviklet for rom, men kommunene kan bistå rom med å finne egnet bolig. Delegasjonen for romska frågor anser stabile boforhold for rom som helt avgjørende i arbeidet med å integrere rom i det svenske samfunnet.

I Stockholm finnes Romskt Kulturcentrum og det utgis et tidsskrift av og om rom, *E Romani Glinda* (*Den romska spegeln*). Videre er det produsert lærebøker på romanes og skrevet romaner på svensk og romanes om rom. Egen tilrettelagt utdanning for rom er utviklet ved en folkehøgskole.

I følge rapporten Diskriminering av Romer i Sverige – rapport från DO:s projekt årene 2002 och 2003 om åtgärder för att förebygga och motverka etnisk diskriminering av Romer er rom en av de mest diskriminerte gruppene i Sverige i dag. Det er ulikheter mellom rom og den øvrige svenske befolkningen på omtrent alle områder, som for eksempel i skolen, i arbeidsmarkedet og i boligmarkedet.

Finland

Det bor ca. 10 000 rom i Finland og ca. 3 000 finske rom er bosatt i Sverige. Rom ble nasjonal minoritet i 1998.

Delegationen för romska ärenden ble opprettet i 1956 og ble et fast forvaltningsorgan i 1989. Delegasjonen er et samarbeidsorgan mellom rom og myndighetene. Delegasjonens hovedoppgaver er å øke samfunnsdeltakelsen og bedre levekårene for rom, motvirke diskriminering og fremme romani og romkultur. Delegasjonen har en egen enhet for utdanning for rom. Fra 1996 er det opprettet landsdelsdelegasjoner som samarbeider med fylker og lokale myndigheter.

Siden 1999 kan undervisningsspråket i skolen være romani¹³ og det kan gis morsmålsundervisning i romani. Til studenteksamen kan romani avlegges som det andre morsmålet.

Arbeidsmarkedsmyndigheten har i over 20 år arrangert yrkesrettet voksenutdanning i samarbeid med rom. Dette har bidratt til å bedre utdanningsnivået blant rom, men situasjonen til rom på arbeidsmarkedet er fortsatt vanskelig.

Finland har vært en sterk pådriver for Europarådets engasjement i romspørsmål, blant annet ble Europarådets Forum for rom og reisende etablert etter initiativ fra Finland. Finland har også bidratt økonomisk til en rekke romaktiviteter i regi av Europarådet.

Utforming av tiltak - noen utfordringer

Målsetningen med denne handlingsplanen er å få til langsiktige endringer av roms levekårs-situasjon. Regjeringens forslag til tiltak har derfor et mer langsiktig perspektiv. På denne måten ønsker man å sikre kontinuiteten i arbeidet. Årlige rapporteringer og evalueringer av tiltakene vil ivareta kontroll av måloppnåelse og gi grunnlag for nødvendige justeringer underveis.

Politikkutviklingen overfor nasjonale minoriteter handler blant annet om å definere innholdet i og klargjøre forholdet mellom de ulike menneskerettighetskonvensjonene som Norge har forpliktet seg til å følge opp.

---

¹³ I Finland kalles språket til rom romani og i Norge romanes.

FN-konvensjon om sivile og politiske rettigheter fra 1966 (artikkel 27) og Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter (artikkel 5) gir rom, som nasjonal minoritet, en særlig rett med hensyn til ivaretagelse og utvikling av eget språk, egen kultur og egen identitet. Mange rom definerer reising som del av sin kultur og livsform, og mener at reising er sterkt knyttet til identitet. Når staten skal legge forholdene til rette for ivaretagelse og utvikling av kultur og identitet vil spørsmålet om reising kunne få betydning for utviklingen av visse tiltak.

I tråd med FN-konvensjon om barns rettigheter av 1989 (barnekonvensjonen) artikkel 3 skal det tas grunnleggende hensyn til "*barnets beste*" ved alle handlinger som berører barn. Prinsippet om barnets beste er også fastsatt i Lov om barneverntjenesten (barnevernloven), jf. § 4-1. Videre er det i barnekonvensjonens artikkel 30 slått fast at barn og unge som tilhører ulike minoriteter *ikke skal "(...) nektes retten til sammen med andre i sin gruppe å leve i pakt med sin kultur"*. Det kan være en utfordring å forene prinsippene om barnets beste og barnets rett til å leve i pakt med egen kultur. Eksempelvis har dette vist seg særlig utfordrende i de saker hvor det har vært snakk om omsorgsovertakelse av barn fra nasjonale minoriteter, samt samiske barn og barn med innvandrerbakgrunn, jf. omtale under Barn og unge – aktiviteter, medvirkning og god omsorg.

Ifølge Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova) har alle barn rett og plikt til grunnskoleopplæring. Plikten kan ivaretas gjennom offentlig grunnskoleopplæring eller gjennom annen tilsvarende opplæring. Erfaringer tilsier at det kan være vanskelig å finne gode løsninger på hvordan man på en god måte ivaretar rombarnas opplæringsrett, samtidig som man også legger til rette for at disse barna gis mulighet til å utvikle sin kulturelle identitet og levesett, hvor blant annet reising utgjør en viktig faktor. Jf. omtale under Kunnskapsutvikling.

For at særskilte tiltak skal lykkes, vil det være nødvendig med en holdningsendring i stor-samfunnet overfor norske rom. Negativt fokus på rom i mediene er med på å gjøre dette vanskelig. Det er derfor en spesiell pedagogisk utfordring å etablere en felles forståelse i majoritetsbefolkningen om behovet for å iverksette tiltak overfor rom. Der er også viktig at romgruppen selv tar egenansvar for utviklingen av konstruktive tiltak som kan bidra til å bedre deres livssituasjon.

Bekjempe diskriminering av rom

Europarådets ministerkomité's anbefalinger om politikk for rom og eller reisende i Europa; Recommendation Rec(2008)5 of the Committee of Ministers to member states on Policies for Roma and/or Travellers in Europe, ber landene blant annet vurdere følgende tiltak:

- Utarbeide nasjonal og regional strategi med korte og langsiktige handlingsplaner mht. rettslig og eller sosial diskriminering og prinsippet om likestilling.
- Evaluering av gjennomføring av strategier, osv.
- Bekjentgjøre denne anbefalingen til myndigheter, rom og majoritetssamfunnet.

Rom har i Norge som i de øvrige land i Europa, blitt utsatt for diskriminering. Rom var imidlertid ikke på samme måte som romanifolket/taterne utsatt for fornorskningprosesser. Det er ikke kjent at det har forekommet tvangssterilisering eller plassering på Svanviken arbeidskoloni. Det er heller ikke kjent at det har vært systematisk bruk av fosterhjems plassering med

tanke på fornorskning. Det er kjent at det har forekommet inngripen fra barnevernet, men da ut fra en forståelse av hva som ville være barnets beste og ikke som en bevisst del av en fornorskingsprosess.

Når det gjelder dagens situasjon peker rom selv på at forholdene når det gjelder diskriminering er forverret. Dette bekreftes også i Torbjørg Bays rapport om situasjonen til rom, avlevert Arbeids- og inkluderingsdepartementet i februar 2009.

I 2008 var rom i medias fokus blant annet på grunn av maktkamper og fysiske konflikter internt i gruppen og saker knyttet til ulovlig utnyttelse av trygdesystemet. Det har også vært en økende mediefokusering på utenlandske rom som kommer til Norge på turistvisum for å livberge seg gjennom blant annet tigging. Rom har i møter med Arbeids- og inkluderingsdepartementet uttrykt at de opplever økt diskriminering på grunn av en ensidig negativ eksponering av rom i mediene. Rom hevder at mange derfor kvier seg for å vise seg offentlig og sende barn på skolen.

Rom opplever diskriminering både fra majoritetssamfunnet generelt og i møte med tjenesteytende institusjoner/kontorer spesielt. Dette bildet støttes av eksperter, organisasjoner og av Likestillings- og diskrimineringsombudet, LDO. Foreløpig er det bare få saker som har vært til behandling hos LDO. Disse gjelder diskriminering på campingplasser og en sak om tildeling av kommunal bolig.

Bedre roms levekår

Det er en hovedmålsetning at rom skal kunne leve sine liv i Norge som andre norske borgere – i egnede boliger, med inntekt fra egen arbeidsvirksomhet og med normal tilgang til velferdsstatens ordninger og tilbud, for eksempel innenfor helse og utdanning. Mange har imidlertid vansker med å benytte seg av disse ordningene, blant annet fordi de er funksjonelle analfabeter. Rom må i de fleste sammenhenger ha bistand for å forholde seg til skriftlig informasjon og har selv problemer med å kommunisere skriftlig der det er nødvendig. Dette resulterer i unødvendige misforståelser, opplevelse av diskriminering og i verste fall at rom mister muligheten til å benytte seg av rettigheter som de har. Det er også et problem at rom selv oppfatter at ulike sektorer ikke tilrettelegger tilbud på en slik måte at de kan nyttiggjøre seg dem samtidig som de beholder fotfeste i sin egen kultur.

I følge Torbjørg Bay, Likestillings- og diskrimineringsombudet og rom selv har rom et stort informasjons- og veiledningsbehov i møte med offentlige kontorer og for å få nødvendig kunnskap om rettigheter og plikter. Dette behovet har inntil nå vært forsøkt løst blant annet ved at tidligere Senter mot etnisk diskriminering og Selvhjelp for innvandrere og flyktninger (SEIF) har bistått rom. Skolene i Oslo som har romelever forteller også om stor grad av veiledning av foreldre i saker som ikke har med skolen å gjøre, og som er tids- og arbeidskrevende. Også privatpersoner med kontakt til rom bistår dem. Bistanden har bestått i både å formidle innhold i brev og informasjon fra det offentlige og å utforme brev og/eller veilede om hvor og hvordan rom kan henvende seg, samt i visse fall også følge rom til offentlige kontorer.

I kontakten med Torbjørg Bay og Arbeids- og inkluderingsdepartementet har rom etterlyst en veiledningstjeneste som kan fungere som mellomledd i møtet med offentlige kontorer, spesielt når rom føler seg diskriminert og ikke får den behandling eller de rettigheter de mener de har krav på.

Utdanning

Europarådets ministerkomité's anbefalinger om utdanning av rom/sigøynerbarn i Europa; Recommendation Rec(2000)4 of the Committee of Ministers to member states on the Education of Roma/gypsy children in Europe peker blant annet på at:

- utdanning av barn bør støttes gjennom voksenopplæring og yrkesutdanning
- myndigheten bør bidra med nok ressurser og fleksible strukturer for å ivareta variasjonen i romgruppene, herunder nomadisme eller halvnomadisme
- det bør bygges ut et godt og tilgjengelig førskoletilbud for rombarn
- det bør tilrettelegges for ordninger med assistenter fra romgruppen i førskole/skole
- læreplaner og undervisningsmaterieill bør tilpasses roms kulturelle identitet
- der hvor romanes snakkes bør mormålsundervisning gis
- løpende evaluering av utdanningspolitikken overfor rom må ikke begrenses til kun måling av deltakelse og "drop out", men også personlig og sosial utvikling

Anbefalingene samsvarer med Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter artikkel 5, som blant annet pålegger myndighetene å fremme forutsetninger som er nødvendig for at personer som tilhører en nasjonal minoritet kan bevare og utvikle sin kultur, samt viktige deler av sin identitet, det vil si religion, språk, tradisjon og kulturarv.

I barnehagelovens formålsparagraf heter det at "barnehagen skal gi barn under opplæringspliktig alder gode utviklings- og aktivitetsmuligheter i nær forståelse og samarbeid med barnas hjem." Videre sies det i barnehageloven § 2, fjerde ledd, at "barnehagen skal ta hensyn til barnas alder, funksjonsnivå, kjønn, sosiale, etniske og kulturelle bakgrunn (...)."

Alle barn har rett og plikt til grunnskoleopplæring, og skoleeier skal sørge for at de skal få opplæring tilpasset sine evner og opplæringsbehov, jf. opplæringslova § 2-1 og 1-3. I tillegg har unge og voksne med fullført grunnskole rett til videregående opplæring. Opplæringsloven § 2-1 regulerer rett og plikt til grunnskoleopplæring, mens § 3-1 regulerer retten til videregående opplæring for ungdom. I opplæringslova § 2-1 5. ledd er det gitt omtale av hvilke konsekvenser det kan få, dersom en elev ikke deltar i den pliktige opplæringen.

Elever med annet morsmål enn norsk og samisk har i henhold til opplæringslova § 2-8: "*rett til særskild norskopplæring til dei har tilstrekkeleg dugleik i norsk til å følgje den vanlege opplæringa i skolen. Om nødvendig har slike elevar også rett til morsmålsopplæring, tospråkleg fagopplæring eller begge delar. Morsmålsopplæringa kan leggjast til annan skole enn den eleven til vanleg går ved.*"

Elever i private grunn- og videregående skoler har tilsvarende rett etter § 3-5 i privatskoleloven. Denne ordningen omfatter også rom. Av Grunnskolens informasjonssystem (GSI) framgår det at ingen rom-elever har fått opplæring i henhold til dette, noe som blant annet kan skyldes at tellingen til GSI foretas per 1. oktober hvert år, og mange er da fortsatt på reise.

Det er ingen spesielt tilrettelagte tilbud rettet mot rom i videregående opplæring. Fra august 2008 fikk "*Elevar i vidaregåande opplæring med anna morsmål enn norsk eller samisk [...] rett til særskild norskopplæring til dei har tilstrekkeleg dugleik i norsk til å følgje den vanlege opplæringa i skolen. Om nødvendig har slike elevar også rett til morsmålsopplæring, tospråkleg fagopplæring eller begge delar*", jf. § 3-12 i opplæringslova.

Det er viktig at barnehageloven og opplæringsloven praktiseres på en slik måte at også rom får det opplæringstilbudet de har krav på.

I Torbjørg Bays rapport av 2009 framkommer det at det blant rom er et ønske om skolegang og utdanning både for barn og voksne. Rom peker imidlertid på at de ofte opplever diskriminering i skolen og at det er vanskelig å kombinere reising med barnas skolegang. Rom opplever Voksenopplæringsprosjektet for rom som er etablert i Oslo som positivt.

Foruten voksenopplæringsprosjektet for unge voksne rom blir det i dag ikke bevilget særskilte statlige midler til tiltak for rom. Tilrettelegging av tiltak for rom både i barnehage, grunnskole og voksenopplæring har siden 1991 vært ivaretatt av Oslo kommune.

Barnehage

I 1978 ble det opprettet en egen barnehage for rombarn i Gaustadbekkdalen i Oslo. Den ble drevet som forsøksbarnehage fram til 1988 og fikk da godkjenning som permanent barnehage av daværende Forbruker- og administrasjonsdepartementet. Oslo kommune eide barnehagen. Staten dekket 25 pst. av driftsunderskuddet i barnehagen fram til avvikling av barnehagetilbudet i 1991. Hensikten var da å integrere rombarn i kommunens ordinære barnehager. Det er ikke senere gjennomført barnehageprosjekt/tiltak spesielt rettet mot rom.

Grunnoplæring

Oslo kommune ga i 2007 stimuleringsmidler for å bedre oppfølgingen av og motvirke frafall blant romelever i Oslo-skolene. På grunnlag av elevtall og handlingsplaner fikk skolene tildelt midler. I handlingsplanene vektla de å styrke kontakten mellom hjem og skole, bygge opp gjensidig tillit, individuell oppfølging og å forsterke kontaktlærerfunksjonen, kartlegge ferdigheter og skaffe egnet materiell for å gi bedre tilpasset opplæring, samt å innarbeide rutiner og klare avtaler ved reising. Skolene brukte i hovedsak midlene til økt bemanning og til innkjøp av kartleggingsundervisningsmateriell, PC-er, mat og til bøker om rom. Resultatene viste at det er helt nødvendig med tett og personlig kontakt mellom foresatte og skolen, noe som bidrar til bedre grunnlag for kommunikasjon, og ikke minst ved avtaler ved reising. Den økte bemanningen ga muligheter for bedre individuell oppfølging med blant annet bruk av "Leseutviklingsskjema", som viste seg å ha positiv effekt på elevenes ferdigheter. Alle skolene understreket den positive betydningen av økt bemanning som forutsetning for framgang. Videre har bruk av kontrakt ved reising hatt god effekt for noen. Stimuleringsmidlene ble gitt for høsten 2007, men flere av skolene fulgte opp satsingen med midler fra egen ramme. Også høsten 2008 ble det gitt stimuleringsmidler til skolene. Det er registrert 71 romelever fordelt på 22 skoler, som har fra 1 til 11 romelever hver.

Kunnskapsdepartementet inviterte osloskoler som underviser romelever, Barneombudet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet til et møte 22. oktober 2008 for å drøfte utfordringer og få best mulig innblikk i og grunnlag for hvordan staten kan legge forholdene bedre til rette når det gjelder opplæring for rombarn.

Representantene for skolene hadde ulike tilnærminger til hvordan opplæringen for rom blir organisert. Enkelte understreket foreldrenes ansvar for at barna kommer på skolen. Det blir lagt vekt på at elevene bruker data og Fronter¹⁴ når de er på reise. Datamaskinene kjøpes av foreldrene. Det anses som bra at en holder kontakten med skolen, men dataopplæringen kan

---

¹⁴ Classfrontier er et verktøyprogram som kan brukes i nettbasert undervisning som støtte i læringsprosessen. Det kan brukes både i fjernundervisning via Internett og være et hjelpemiddel i undervisningen og organiseringen av heltidsstudenter. Det er bare registrerte brukere som har tilgang til CF. For å komme inn trenger du en nøkkel – et brukernavn og passord.

aldri erstatte skolegang. En ser imidlertid en tendens til at en del velger å reise senere på året og komme tilbake til skolestart om høsten, men det fungerer ikke tilfredsstillende. Uregelmessig skolegang skyldes blant annet ustabile og dårlige boforhold¹⁵. Veldig få av romelevene lykkes slik at de får vitnemål fra grunnskolen.

Osloskolene uttrykte under møtet at oppmøte blant romelever er et generelt problem. Assistenten henter i en del tilfeller barna hjemme. Å bygge opp tillit mellom skolen og rom er av avgjørende betydning for at barna skal komme på skolen og føle seg trygge. Når det først er bygd opp tillit, oppsøkes ofte lærerne/tilsatte ved skolen når elever og foreldre trenger hjelp og støtte. Blant annet er det flere som ikke har lese- og skriveferdigheter, og de trenger et støtteapparat/personer de kan snakke med. De fleste foreldrene ønsker at barna skal gå på skolen, men de er redde for å slippe dem, er engstelige for at noe skal skje og for at barna skal bli mobbet.

En del osloskoler tilbyr romelever hjemmeundervisning¹⁶, noe som er spesielt utfordrende blant annet av hensyn til tilsyn og regelverk. Grunnen til at foreldrene ønsker hjemmeundervisning er ofte at det oppleves som utrygt å sende barna på skolen selv om barna har gitt uttrykk for at de trives der. Det kan også ha en sammenheng med at foreldregenerasjonen har et lavt utdanningsnivå og vanskeligheter med å følge opp barna på skolen.

I følge skolelederne er hindringene for skolegang og utfordringene med å få barna til å møte mange og sammenvevde. Boforholdene må ligge til rette, foreldrene må ha tillit til skolen, og det må finnes et støtteapparat slik at barna kan hentes og følges opp. I tillegg opplever mange rom det norske regelverket som vanskelig å forstå. Skolene har heller ingen oversikt over hvor barna oppholder seg til enhver tid.

I følge skolelederne må opplæringen ofte tilrettelegges spesielt for rom. Det legges da vekt på opplæring i grunnleggende ferdigheter, spesielt i lesing og skriving. Dette gjelder opplæring i norsk, ikke romanes. Det er også viktig at det finnes midler slik at en kan ha et støtteapparat som følger opp at barna kommer på skolen. Det er usikkert om det er egen skole og egne klasser for rom som fungerer best, eller om barna bør gå på bostedsskolen. Det er også ulike syn på om en bør følge samme retningslinjer for fravær og for hjemmeundervisning som for andre elever. Uansett bør mulighetene for å gi romnesopplæring vurderes, noe som ikke er så enkelt, fordi det er vanskelig å skaffe lærere med tilstrekkelig kompetanse.

Møtet med skolelederne ga ikke konkrete svar på hvordan en kan forbedre oppmøtet og gjennomføringen når det gjelder skolegang for rom, men det ble pekt på utfordringer som bør vurderes nærmere både av statlige og kommunale myndigheter.

Norge har inngått et samarbeid med Sverige om nettressurser til morsmålsopplæring. En har i utgangspunktet tilrettelagt for samarbeid om morsmål for språklige minoriteter, men det er utviklet ressurser også for romelever.

Skolene opplyser at det er en tendens til at jenter dropper ut av undervisningen tidligere enn guttene.

---

¹⁵ Dette bekreftes også i rapport fra Torbjørg Bay, 2009.

¹⁶ Hjemmeundervisning oppfattes i opplæringslovens forstand som undervisning gitt av foreldrene.

Voksenopplæring

Da opplæringstilbudene for rom ble overført fra staten til kommunen i 1991, var hovedhensikten at opplæringen skulle være mest mulig i tråd med de tilbudene som gis andre grupper i samfunnet. I overføringsfasen var en blant annet inne på om rom skulle få tilbud om opplæring i norsk og samfunnskunnskap slik som innvandrere og flyktninger. Rom har imidlertid andre opplæringsbehov, lang tilknytning til landet og kjenner det norske samfunnet selv om de kan sies å leve noe utenfor det. I flere sammenheng har det kommet fram at det er mange analfabeter blant den norske rombefolkningen. For å bøte på dette er det i mange tilfeller behov for spesielt tilrettelagte tilbud. Innenfor de gjeldende ordninger er det ikke noe i veien for å gi tilbud om for eksempel alfabetiseringsundervisning. Slik opplæring inngår som en del av den lovfestede grunnopplæringen og skal tilpasses deltakernes opplæringsbehov. Rombefolkningen har i tillegg behov for ekstra opplæringstilpassinger som kan medføre økte utgifter. Rom har selv gitt uttrykk for at de har behov for støtte til livsopphold mens de tar opplæring.

Voksne har rett til grunnskoleopplæring dersom de har behov for det (§4A-1 i opplæringsloven), og de har rett til videregående opplæring f.o.m. det året de fyller 25 dersom de har fullført grunnskolen og ikke tidligere har avsluttet videregående opplæring (§4A-3).

Det er henholdsvis kommunen og fylkeskommunen som har ansvaret for grunnskolen og den videregående opplæringen.

Voksne rom har samme rett til opplæring som andre norske borgere, og det gis til vanlig ikke øremerket statlig støtte til undervisning for rom. Arbeids- og inkluderingsdepartementet gir støtte til et opplæringstilbud ved Oslo Voksenopplæring Skullerud. Siden desember 2007 har en der jobbet jevnt med IKT-opplæring. Det gis opplæring i bruk av IKT i tekstbehandling i Word, søk på internett og bruk av e-post. I tillegg benyttes pedagogisk programvare i lese- og skriveopplæringen, samt i norskopplæring for de som behøver dette. Deltakerne har anledning til å ha kontakt med de ansatte mens de er på reise, og noen benytter seg av dette. Erfaringene med bruk av IKT på skolen har, ifølge deltakerne, blant annet satt dem i stand til å "chatte" på internett med romanestående i andre land på fritida. Det er en tendens - som ellers i samfunnet - til at de yngre raskere setter seg inn i og mer aktivt benytter IKT. Satsningen på e-læring utvikles kontinuerlig, og det jobbes nå mot mer aktiv bruk av læringsplattformen ClassFronter med tanke på tettere samarbeid med grunnskolene.

Regjeringens vurdering er at opplæringstilbudene til voksne rom så langt som mulig bør følge gjeldende retningslinjer, at det i hovedsak skal gis tilpasset opplæring innenfor disse ordningene, og at utgiftene til opplæringen dekkes innenfor de eksisterende tilskuddsordningene. Det er imidlertid eksempler på at tiltak for rom krever ekstra ressursinnsats, og staten har eksempelvis bidratt med finansieringen av voksenopplæringsprosjektet i regi av Oslo kommune.

Bolig

Europarådets ministerkomité's anbefalinger om bedring av boforhold for rom og reisende i Europa; Recommendation Rec(2005)4 of the Committee of Ministers to member states on improving the Housing Conditions of Roma and Travellers in Europe, peker på:

- Valgfrihet med hensyn til levested, bofast eller nomadisk
- Systematisk gjennomgang av nasjonal lovgivning og politikk med tanke på å bekjempe direkte eller indirekte diskriminering av rom
- Tilrettelegging av oppstillingsplasser for campingvogner/mobil bolig

I ministerkomiteens anbefalinger om reisendes bevegelse og camping i Europa; Recommendation Rec(2004)14 of the Committee of Ministers to member states on the Movement and Encampment of Travellers in Europe gis det videre anbefalinger om:

- Tilrettelegging av oppstillingsplasser for campingvogner

Rom har i mange år pekt på at de har et særlig problem med å skaffe seg egnede boliger. Problemene skyldes blant annet at mange rom ikke anses som kredittverdige av bankene. Rom hevder også at bydelene i tildelingen av kommunale boliger ikke prioriterer rom. Ifølge rom opplever de også å bli diskriminert i kontakten med boligmyndighetene og i situasjoner der de selv forsøker å skaffe seg bolig i det private boligmarkedet.

Rollefordelingen i norsk boligpolitikk innebærer at statlige myndigheter utformer sentrale mål, fastsetter lover og økonomiske låne- og støtteordninger, mens det er kommunene som har ansvaret for å fremskaffe boliger til vanskeligstilte og sørge for at vanskeligstilte får en god og egnet bolig.

Husbanken forvalter de økonomiske virkemidlene og er et kompetansesenter innenfor boligsektoren. Husbanken er en viktig samarbeidspartner for kommunene i arbeidet med å skaffe boliger til vanskeligstilte. I 2009 skal Husbanken øke innsatsen mot kommunene slik at de får høyere boligsosial kompetanse, og dermed også bedre forutsetninger for økt aktivitet i arbeidet med å skaffe boliger til vanskeligstilte på boligmarkedet. Husbanken har inngått en treårig samarbeidsavtale med Oslo kommune for å heve kompetansen innen det boligsosiale området.

Enkelte av Husbankens låne- og tilskuddsordninger som startlån, personrettet utbedringslån og boligtilskudd, er behovsprøvd. Disse virkemidlene skal gjøre det lettere å etablere seg på boligmarkedet for unge og andre vanskeligstilte. Sammen med bostøtten skal virkemidlene bidra til at husstander med lave inntekter skal kunne skaffe seg en god og egnet bolig til en akseptabel kostnad. Alle kan på lik linje søke disse låne-, støtte- og tilskuddsordningene.

Rom er ikke en særskilt gruppe i forhold til noen av Husbankens låne- og tilskuddsordninger, men kan på lik linje med andre søke og dermed også bli vurdert for disse ordningene. Erfaringer tilsier imidlertid at de ordinære ordningene er vanskelig tilgjengelig for rom blant annet pga analfabetisme i gruppen. Utvidede ordninger og økt satsing på bostøtte og utleieboliger vil derfor være til liten hjelp for mange rom, dersom de ikke samtidig får nødvendig informasjon og veiledning om ordningene, jf. tiltak 2. Veiledningstjeneste for rom.

Barn og unge – aktiviteter, medvirkning og god omsorg

Tiltak for å motvirke marginalisering og tiltak for økt aktivitet og medvirkning

Trygge og gode oppvekst- og levekår for barn og ungdom er blant de viktigste oppgavene i vårt samfunn. Det innebærer at alle skal ha likeverdige tilbud og muligheter. Sentralt står arbeid for å motvirke marginalisering, bidra til utjevning av levekårsforskjeller og fremme barn og unges medvirkning og deltakelse på ulike samfunnsområder. Mange norske rom faller i dag utenfor velferdsstatens strukturer, noe som er særlig alvorlig for barna som skal ha de samme rettigheter og muligheter som andre barn, uavhengig av foreldrenes økonomi, etnisitet, utdanning, geografisk tilhørighet m.m., jf. FNs konvensjon om barns rettigheter av 1989.

Rapporten til Bay (jf. kapittel om situasjonen til rom i dag) viser at rom blant annet opplever å ha økonomiske problemer og fattigdom. Undersøkelser har vist at fattigdom kan virke repro-

duserende, det vil si at den går i arv fra en generasjon til den neste. Barn som vokser opp i ressursvake familier (det vil si at foreldrene har lave inntekter, lav utdanning og svak yrkes-tilknytning), har også større sannsynlighet for selv å «arve» de samme karakteristika. Dette har også en samfunnsøkonomisk konsekvens. Med lav inntekt blant barn risikerer både individ og samfunn at utdanningspotensial og framtidig arbeidskraft går tapt.

Soria Moria-erklæringen fokuserer på tiltak mot barnefattigdom. Det går fram av erklæringen at regjeringen vil ha et særlig barnepolitisk fokus på tiltakene. Alle barn og unge skal ha de samme rettigheter og muligheter til utvikling uavhengig av foreldres økonomi, etnisitet, utdanning og geografisk tilhørighet. Dette gjentas i regjeringens Handlingsplan mot fattigdom hvor bekjempelse av barnefattigdom vurderes som viktig for å motvirke marginalisering i senere voksenliv. Handlingsplanen presiserer at regjeringen ønsker å bidra til at kommunene sikrer alle barn og unge tilgang til åpne og inkluderende møteplasser for samvær, utfoldelse og aktivitet hvor de kan delta uavhengig av familiens økonomiske eller sosiale situasjon. Videre presiseres behovet for å styrke arbeidet rettet mot sårbare grupper av barn og unge for å hindre at levekårsproblemer og fattigdom går i arv.

Andelen som har dårlige oppvekst- og levekår er høyere i storbyene enn på landsbasis. Det er derfor behov for en særlig innsats rettet mot barn og unge i storbyene. Tilskuddsordningen *Ungdomstiltak i større bysamfunn* (kap 857, post 73) har som mål å bedre oppvekst- og levekår for barn og unge. Innenfor ordningen er det en særskilt satsing som tar sikte på å nå barn, unge og familier berørt av fattigdomsproblemer. Midlene kan benyttes til gode ferie- og fritidsaktiviteter og til arbeidsmarkedstilknytning for ungdom med liten eller mangelfull utdanning. Det ble i 2009 bevilget til sammen ca. 50 mill. kroner til disse formålene over Barne- og likestillingsdepartementets budsjett. Oslo tildeles over halvparten av den samlede bevilgningen. Midlene fordeles mellom Oslo kommune sentralt og syv prioriterte bydeler. I tillegg bevilges ca. 10 mill. kroner gjennom barnevernet. Innsatsen på storbyområdet og innenfor barnevernet sees i sammenheng. Det er mulig innenfor denne ordningen å prioritere tiltak for rom. Se omtale under tiltak 9.

Barne- og likestillingsdepartementet startet i 2008 opp en utprøving av tiltaket *mentorordningen Nattergalen*. Høgskolen i Oslo har prosjektlederansvaret. Tiltaket er en mentorordning for barn i alderen 8-12 år hvor en knytter til seg studenter i barnevern- eller sosialfaglige utdanningsretninger. Studentene får tilbud om å være mentor for barn med minoritetsbakgrunn i grunnskolen. Tilbudet skal utprøves i tre år og vil bli evaluert. Målsettingen er at flere barn med minoritetsbakgrunn gjennomfører videregående skole og fortsetter i høyere utdanning, samt å øke studenters kompetanse for arbeid i et flerkulturelt samfunn. Dette tiltaket kan også benyttes for rombarn, jf. tiltak 10.

Tiltak i barnevernet

Lov om barneverntjenester gjelder for alle barn som oppholder seg i Norge. Tiltak etter barnevernloven kan iverksettes for barn og unge under 18 år. Dersom den unge samtykker, kan tiltak som er iverksatt før den unge fyller 18 år opprettholdes eller erstattes av andre tiltak etter barnevernloven inntil vedkommende fyller 23 år. Lov om barneverntjenester fastslår at barnevernarbeidet skal ta utgangspunkt i det enkelte barn, dets familie og det miljøet barnet hører til i. Barneverntjenesten skal ta hensyn til det kulturelle perspektivet i samhandling med klienten, i sine avgjørelser og tiltak. Selv om barneverntjenesten skal ta hensyn til dette, skal den også vurdere hva som er til barnets beste og hvilke tiltak barnet etter en helhetlig faglig vurdering er best tjent med. Ved plassering i for eksempel fosterhjem eller institusjon skal stedet for plassering velges ut fra hensynet til barnets egenart og behov for omsorg og opplæ-

ring i et stabilt miljø. Det skal tas tilbørlig hensyn til at det er ønskelig med kontinuitet i barnets oppdragelse, og til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn. Ved plassering i fosterhjem skal barneverntjenesten alltid vurdere om noen i barnets familie eller nære nettverk kan velges som fosterhjem.

Barnevernloven og dens forskrifter legger rammer for barnevernets arbeid med og tiltak for blant annet nasjonale minoriteter. Både det kommunale og det statlige barnevernet har de siste årene i tillegg fått økt og mange steder god kompetanse til å vurdere betydningen av kulturell, språklig og religiøs tilknytning. Barnevernet kan imidlertid mangle kunnskap om rom spesielt og betydningen av forhold/relasjoner innad i romfamilier, ulike tradisjoner, verdier og holdninger i og mellom de ulike romslektene. Barne- og likestillingsdepartementet inngikk i 2007 et samarbeid med fire høyskoler for å utvikle og tilby et opplæringsprogram rettet mot det kommunale barnevernet. Opplæringen bygger blant annet på rapporten *Flerkulturelt barnevern. En kunnskapsoversikt* (NIBR 2007) som gir en nyttig oversikt over virksomme tiltak og metoder/verktøy som kan brukes i barneverntjenesten. Når det gjelder en videre styrking av det kommunale barnevernets kompetanse om rom spesielt, vises det til tiltak 2 og tiltak 3.

Det er en utfordring å finne barnevernstiltak som både ivaretar barnets språklige og kulturelle tilknytning og som samtidig anses å være det beste tiltaket ut fra barnets øvrige individuelle behov. Det er for eksempel generelt vanskelig å skaffe fosterhjem, og det kan være spesielt vanskelig å skaffe fosterhjem til barn av rom. I denne sammenheng er det reist spørsmål om det er mulig å bruke romfosterhjem i andre nordiske land, eller andre tiltak. Utgangspunktet må være at man forsøker å finne barnevernstiltak i nærheten av der barnet har sin opprinnelsestilknytning og se dette i sammenheng med faktorer som forholdet til foreldrene, nærmiljø, eventuell påstartet skolegang, tilsynsmulighet, med mer. Det må ligge en konkret vurdering til grunn i den enkelte sak. Barnevernloven er imidlertid ikke til hinder for at man bruker fosterforeldre som bor i utlandet. Slike plasseringer krever grundig saksforberedelse og samtykke fra involverte parter.

Familieråd kan være en egnet metode til bruk i romfamilier. Familieråd er en beslutningsmodell der barnevernet gir familien og nettverket mulighet gjennom møter til selv å finne løsninger og ta ansvar for å gjennomføre disse. Modellen er hentet fra arbeid med urfolkets maoriene i New Zealand. Fagfolk deltar i deler av møtene for å gi familien nødvendig informasjon. Målet med familierådet er å komme fram til en plan for barnet eller ungdommen. Til å hjelpe familien med å planlegge og gjennomføre familierådet, engasjerer barnevernet en uavhengig koordinator. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet har ansvaret for nasjonal implementering av metoden. Familieråd kan være en egnet metode til bruk i romfamilier.

Helse

Europarådets ministerkomité anbefalinger om bedre tilgang til helsetjenester for rom og reisende i Europa; Recommendation Rec(2006)10 of the Committee of Ministers to member states on better Access to Health Care for Roma and Travellers in Europe, ber medlemslandene vurdere blant annet følgende tiltak:

- Etablere helsetjenester tilpasset personer med en seminomadisk kultur
- Vurdere helsetjenestene sett i forhold til andre levekårsfaktorer
- Vurdere å etablere ordninger med helseassistenter/"mediators" med rombakgrunn

Nasjonalt folkehelseinstitutt og Helsedirektoratet opplyser til Helse- og omsorgsdepartementet at det ikke er foretatt egne undersøkelser om helsetilstanden til rom og/eller bruk av

helsetjenester for denne gruppen i Norge. Erfaringer fra romgruppen selv tilsier imidlertid at det er liten kontakt mellom rom og helsetjenesten. Samtidig rapporterer rom om rusproblemer og utilstrekkelig helsetilbud. Det er behov for veiledning om norsk helsetjeneste og om hvordan rom kan benytte de eksisterende tilbud, jf. tiltak 2 Veiledningstjeneste for rom.

Regjeringen har som mål at befolkningen i Norge skal ha likeverdige tilbud av helse- og sosialtjenester uavhengig av språklig og kulturell bakgrunn. Det er derfor viktig at det i helse-tjenesten finnes kompetanse og kunnskap om roms kultur, identitet og levesett, jf. Tiltak 2. Kompetanseutvikling i statlig og kommunal virksomhet/etater.

Overfor kommunal sektor vil Helse- og omsorgsdepartementet legge vekt på kunnskapsutvikling og bruk av pedagogiske virkemidler. I spesialisthelsetjenesten vil Helse- og omsorgsdepartementet ivareta roms tjenestetilbud gjennom eierstyring.

Arbeid

Europarådets ministerkomité anbefalinger om forbedring av den økonomiske og arbeidsmessige situasjonen til rom/sigøynere og reisende i Europa; Recommendation Rec(2001)17 of the Committee of Ministers to member states on improving the Economic and Employment situation of Roma/Gipsies and Travellers in Europe, peker blant annet på at:

- Nasjonale arbeidsmarkedsplaner bør ta spesielle hensyn til arbeidsmarkedsproblemer for rom og inneholde tiltak for å bedre situasjonen
- Det bør legges til rette for opplæring i tradisjonelle ferdigheter
- Myndighetene bør se spesielt på muligheter for romkvinner
- Myndighetene bør fjerne hindringer for småskalanæringer
- Myndighetene bør vurdere å bidra med langsiktig offentlig støtte til inntektsgivende programmer
- Myndighetene bør iverksette tiltak, gjennom blant annet tilskudd og veiledning til unge rom, for å stimulere til gjennomføring av videregående utdanning og lærlingvirksomhet
- Romkultur og -identitet bør tas hensyn til i voksenopplæring, blant annet når det gjelder godkjenningsordninger for tradisjonell håndverk og handel

Ifølge Torbjørg Bay lever de fleste rom i dag på ulike former for trygdeytelser.

Arbeids- og velferdsetaten har et bredt spekter av virkemidler som kan benyttes for å styrke den enkeltes muligheter til å komme over i arbeid. Ett av hovedpunktene i St.meld. nr. 9 (2006-2007) Arbeid, velferd og inkludering var å få til en bedre tilrettelegging av virkemiddelapparatet overfor brukere med bistandsbehov. Dette arbeidet følges opp blant annet gjennom innføring av systematisk behovs- og arbeidsevnevurdering i Arbeids- og velferdsetaten, og fokus på individuell tilrettelegging av tilbudet til brukerne.

Arbeids- og velferdsetaten samarbeider med kommunene om flere satsinger, herunder gjennomføring av kvalifiseringsprogrammet. Dette programmet med tilhørende stønad ble innført fra 1. november 2007, og implementeres i landets kommuner i takt med etableringen av NAV-kontorer. Målgruppen for kvalifiseringsprogrammet er personer med vesentlig ned-satt arbeids- eller inntektsevne og med ingen eller svært begrenset rett til livsoppholdsytelser i folketrygden. Arbeidsmarkedstiltak er sentrale elementer i programmet, og målet er å bidra til at flere kommer i arbeid.

Tiltak

Økonomiske problemer er et hovedproblem for mange rom, og når eneste inntektskilde er trygdeytelser er mange av gruppens medlemmer fanget i en fattigdomsfelle som det er vanskelig å komme ut av. Regjeringens handlingsplan mot fattigdom omhandler også rom. I handlingsplan mot fattigdom er tilstrekkelig grunnleggende ferdigheter understreket som er en viktig forutsetning for inkludering, arbeid og inntekt. Utdanningssystemet er derfor et viktig verktøy for å bekjempe fattigdom og marginalisering. For regjeringen vil det være en viktig målsetning å utvikle tiltak som kan bidra til at også rom får en reell tilgang til utdanningssystemet.

Regjeringen har i denne handlingsplanen hatt som målsetning å utvikle tiltak som bedre vil kunne bistå rom til å benytte allerede etablerte og godt fungerende velferdsordninger, innen for eksempel skole, bolig, helse og arbeid. Det har videre vært en viktig målsetning for regjeringen å legge til rette for tiltak som på lang sikt kan bygge opp tillit mellom rom og norske myndigheter. I tråd med Handlingsplan for å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering skal planen også bidra til å bekjempe den diskrimineringen som norske rom daglig blir utsatt for.

Tiltak 1. Utvikle voksenopplæringsprosjektet for unge voksne rom i regi av Oslo kommune

Oslo kommune har i samarbeid med rom utviklet en modell for voksenopplæring av unge voksne rom. Undervisningstilbudet startet 1. oktober 2007. Prosjektet har som mål å øke lese- og skriveferdighetene, i tillegg til digitale ferdigheter og matematikkunnskaper hos unge voksne rom. Ved å sikre basiskompetansen hos foreldregenerasjonen, håper man på sikt å kunne bidra til bedre kontinuitet og gjennomføring av obligatorisk grunnskole for rombarn.

Regjeringens hovedstrategi i kampen mot fattigdom er arbeid. Arbeidsmarkedet er den viktigste arenaen for bekjempelse av fattigdom. På grunn av manglende skolegang og diskriminering opplever imidlertid rom det som umulig å få innpass i det ordinære arbeidsmarkedet.

Gjennomføring og aktiviteter:

Etablere voksenopplæringsprosjektet for unge voksne rom i Oslo som en fast ordning

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil i samarbeid med Oslo kommune etablere voksenopplæringsprosjektet som en fast ordning.

Utrede alternative utdanningstiltak for rom

Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Kunnskapsdepartementet vil se på Sveriges erfaringer med egne skreddersydde utdanningstilbud for rom, blant annet er det siden 1989 blitt gitt yrkesutdanning og grunnskoleutdanning på Sundbybergs Folkhøgskola. Erfaringer innhentet fra Sverige vil imidlertid ikke være helt overførbare til norske forhold, blant annet fordi antallet rom er langt høyere i Sverige (ca. 50 000) enn i Norge (ca. 700). Målsetningen med å se på Sveriges erfaringer vil likevel være å få ideer til hvordan ulike opplegg kan tilrettelegges for norske forhold.

Utrede spørsmålet om å utvikle voksenopplæringsprosjektet til også å kunne tilby mer yrkesrettet opplæring

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil utrede spørsmålet om å utvikle voksenopplæringsprosjektet til også å kunne tilby mer yrkesrettet opplæring. Målsetningen må være å kvalifisere rom for lønnet sysselsetting. Flere tiltak vil kunne bli vurdert for personer fra rom-

gruppen, for eksempel bedre tilrettelagt bruk av kvalifiseringsprogrammet og arbeidsforberedende kurs. Vurdering av disse spørsmålene vil måtte skje i dialog med rom, Oslo kommune og NAV.

Utrede spørsmålet om kvalifisering av romassistenter

Regjeringen har som målsetning å legge til rette for gode kvalifiserings- og læringsløp for alle barn, også rom. Mange rom er imidlertid redde for at barna skal bli mobbet på skolen og i barnehagen på grunn av sin etniske bakgrunn. Erfaringer fra blant annet Sverige viser at assistenter med rombakgrunn i skole og barnehage bidrar til å dempe denne frykten, samtidig som de også blir viktige rollemodeller for barna.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Kunnskapsdepartementet vil utrede spørsmålet om behovet for barnehage- og skoleassistenter med rombakgrunn og eventuell kvalifisering av disse, herunder vil det kunne vurderes kompetansehevende kurs i tilknytning til voksenopplæringsprosjektet for de rom som ønsker å fungere som romassistenter. Vurdering av dette spørsmålet vil måtte skje i samarbeid med Oslo kommune og rom.

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Kunnskapsdepartementet i samarbeid med Oslo kommune.

Tiltak 2. Etablere en veiledningstjeneste for rom

Rom har i møter med blant annet Arbeids- og inkluderingsdepartementet sagt at de opplever det som vanskelig å oppsøke statlige/kommunale etater som blant annet NAV, kommunale boligkontorer, sosialkontor og legesentre/sykehus/helsestasjoner. For å oppnå et mer likeverdig tjenestetilbud er det nødvendig å gjøre informasjon tilgjengelig for rom og å lette kontakten romgruppen har med både lokalmyndigheter og førstelinjetjenesten. Dette bør være et offentlig ansvar og et tilbud som er tilgjengelig for alle rom som har behov for det, uavhengig av tilknytning til organisasjoner eller til enkeltpersoner. Et slikt tilbud bør etableres i Oslo der størsteparten av rom bor.

Regjeringen vil i dialog med Oslo kommune gi støtte til etablering av en veiledningstjeneste for rom i Oslo. En veiledningstjeneste bør ha en fast bemanning med personer med særlig kompetanse om rom og med kunnskaper om de viktigste tjenesteytende instansene i Oslo. Veiledningstjenestens hovedfunksjon bør være å gi rom informasjon og veiledning og kunne henvise, eventuelt følge rom til rette offentlige instans når det gjelder spørsmål vedrørende for eksempel skole, barnehage, arbeid, bolig, helse, trygdeytelser. Det må også formidles kunnskap om roms kultur og livssituasjon i førstelinjetjenesten, slik at disse får bedre kompetanse i arbeidet med disse spørsmålene.

For å bistå veiledningstjenesten og for å øke kompetansen og kunnskapen om rom hos kommunale og statlige etater/virksomheter, bør det etableres en referansegruppe med tilknytning til veiledningstjenesten. Referansegruppen skal kunne gi veiledningstjenesten råd og tilbakemeldinger på hvordan tjenesten fungerer. Den bør bestå av representanter for rom, relevante departementer, Oslo kommune og relevante offentlige etater/myndigheter med ansvar for blant annet bolig, arbeid, sosiale tjenester, skole og helse.

Gjennomføring og aktiviteter: Arbeids- og inkluderingsdepartementet overfører midler til Oslo kommune som i samarbeid med rom oppretter en veiledningstjeneste med nødvendig kompetanse for å kunne gi råd og henvise/følge rom til relevant kommunalt eller statlig kontor/etat. Det er ønskelig at det på de aktuelle stedene det henvises til finnes ressurs-

personer med spesiell kompetanse om rom og i å bistå rom. Det kan også organiseres tilstedeværelse i veiledningstjenestens lokaler fra for eksempel NAV, helsestasjon og lignende.

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet i samarbeid med Oslo kommune og med rom.

Tiltak 3. Kompetanseutvikling i statlige og kommunale virksomheter/etater

I offentlig forvaltning og i førstelinjetjenesten er kunnskapen om nasjonale minoriteter og om rom generelt sett liten. I kontakten med rom er dette et hinder som ytterligere forsterkes av analfabetismen blant rom.

For at offentlige etater og virksomheter skal kunne møte rom på en god måte er det avgjørende at etatene og virksomhetene har nødvendig kompetanse og kunnskap om roms kultur og levesett. Det vil derfor være nødvendig at det arrangeres kompetansehevende kurs og seminarer for ansatte i virksomheter som NAV, Husbanken, lokale boligkontorer, primærhelsetjenesten og skolesektoren.

Gjennomføring og aktiviteter: Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil i samarbeid med blant annet relevante fagmiljøer ta initiativ til at det utvikles forskjellige kompetansehevende tiltak, herunder kurs og seminarer om roms kultur og levesett.

Rom vil være viktige dialogpartnere og ressurspersoner i utviklingen og gjennomføringen av denne kompetansehevingen, jf. Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter artikkel 15.

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Tiltak 4. Informasjon til majoritetssamfunnet om rom

Europarådet har pekt på behov for bedre kunnskap i det norske samfunnet om de nasjonale minoriteter generelt. Det er også lite kunnskap om rom, bortsett fra den ofte negative omtalen i mediene. Det er derfor behov for å gjøre majoritetssamfunnet kjent med både rom og romkultur og hva det betyr å være beskyttet som en nasjonal minoritet.

Mange beslutninger som gjelder nasjonale minoriteters muligheter til å øke sin innflytelse, bevare sitt språk og sin kultur fattes på lokalt nivå. I arbeidet med å forbedre Norges gjennomføring av konvensjonsforpliktelsene er det derfor viktig å se hvordan dette arbeidet går på lokalt nivå. Sverige løste dette ved at samordnende departement for nasjonale minoriteter i samarbeid med *Sveriges Kommuner och Landsting* i 2007 gjennomførte en enkel og anonym spørreundersøkelse i landets kommuner. I undersøkelsen ble det blant annet spurt om kommunene kjennskap til nasjonale minoriteter i kommunen, om dialog og om kommunens eventuelle behov for kompetansetiltak. Konklusjonen var at kommunene behøvde mer informasjon om minoritetsforpliktelsene og de minoritetspolitiske målene.

Gjennomføring og aktiviteter: Informasjon og økt kunnskap om rom og roms kultur vil kunne motvirke negative holdninger til rom og til roms kulturuttrykk. Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil derfor utvide sin omtale av rom i Nyhetsbrevet om nasjonale minoriteter.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil i samarbeid med aktuelle fagdepartementer utarbeide et eget informasjonsmaterieell om nasjonale minoriteter, herunder rom. Utviklingen av

et slikt informasjonsmaterieell vil utarbeides i samråd med de nasjonale minoritetene, jf. Europarådets rammekonvensjon artikkel 15.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil i samtaler med Kommunenes Sentralforbund (KS) drøfte hvordan man kan organisere et nærmere samarbeid om kommunenes arbeid med nasjonale minoriteter (herunder rom), blant annet vil departementet foreslå at det igangsettes en undersøkelse om kommunenes kjennskap til nasjonale minoriteter.

Europarådet har utviklet en såkalt "Teaching kit" for rombarn i førskolealder. Kunnskapsdepartementet vil oversette denne til norsk og sørge for at denne blir distribuert til aktuelle kommuner/bydeler. For øvrig ligger originalmaterialet på Europarådet hjemmesider, jf. http://www.coe.int/t/dg4/education/roma/default_en.asp.

Kunnskapsdepartementet vil, i samarbeid med Oslo kommune, spre informasjon om romkulturen til aktuelle barnehager, både gjennom kompetanseheving for ansatte og tilbud om kulturaktiviteter i barnehage, jf. erfaringer fra prosjektet "Romanifolket – fra barn til voksen" ved Dronning Mauds Minne Høgskolen.

Det må sørges for at rom i videregående opplæring gjennom informasjon og veiledningsmaterieell får kunnskap om de fleksible mulighetene for gjennomføring av videregående opplæring. Herunder skal det gis informasjon om lære kandidatordningen. Ordningen egner seg spesielt godt for elever som har behov for tilpassede og/eller korte løp i videregående opplæring.

Utdanningsdirektoratet skal videreutvikle nettressurser i samarbeid med Skolverket i Sverige (Tema Modersmål) på og om rom. Arbeidet bør skje i samarbeid med Oslo kommune. Utdanningsdirektoratet utarbeider et nettbasert informasjons- og veiledningsmaterieell om rom som minoritet i et flerkulturelt samfunn, ferdigstilles innen skolestart 2010, jf. temaheftet som publiseres ved skolestart om "Taterne som minoritet i et flerkulturelt samfunn" for grunnskole og videregående opplæring.

Barne- og likestillingsdepartementet vil i 2009 utarbeide informasjon om rom som retter seg mot instanser som møter barn, det vil si både barnevernet, barnehager og skoler. Informasjonen vil bli utarbeidet i nært samarbeid med gruppen selv.

Ansvarlig: Fagdepartementene i samarbeid med underliggende virksomheter og Oslo kommune.

Tiltak 5. Etablere et samråd mellom rom og norske myndigheter

Som oppfølging av artikkel 15 i Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter er det opprettet dialog med rom i fellesskap med øvrige nasjonale minoriteter i Kontaktforum mellom nasjonale minoriteter og myndighetene, ledet av Arbeids- og inkluderingsdepartementet. Det pågår også dialog mellom de to romorganisasjonene som er opprettet (Den Norske Rom Forening og Norsk Rom-befolkning) og Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Det er ikke alle rom som ønsker å være organisert eller som nødvendigvis ønsker å understreke sin status som nasjonale minoritet. Disse møter imidlertid også myndighetene på sentralt og lokalt nivå, noe som er i samsvar med rammekonvensjonen artikkel 3 som blant annet sier at "Personer som tilhører nasjonale minoriteter, kan utøve rettighetene og nyte godt av frihetene som følger av de prinsipper som er nedfelt i denne Rammekonvensjon så vel

individuell som i fellesskap med andre.” Regjeringen vurderer det som viktig å ha varierte og fleksible forum og kontaktpunkter slik at også uorganiserte rom har arenaer hvor de kan være i dialog med myndigheter på forskjellige forvaltningsnivåer.

Regjeringen foreslår i tråd med tilbakemeldinger fra rom selv å etablere et fast ”samråd” mellom rom og myndighetene, ledet av Arbeids- og inkluderingsdepartementet. I samrådet vil ulike problemstillinger som opptar rom bli drøftet. Dette kan blant annet dreie seg om boligsituasjonen for rom, rombarnas skolehverdag og diskriminering av rom i kontakt med ulike offentlige myndigheter. Målsetningen med samrådet vil på sikt være å utvikle tiltak som kan bidra til å bekjempe roms levekårsutfordringer. Oslo kommune og aktuelle departementer og faginstanser inviteres til å delta i samrådet etter behov.

Gjennomføring og aktiviteter: Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil invitere rom til et første møte i ”samrådet” høsten 2009. På dette første møtet vil ulike organisatoriske aspekter ved et samråd bli diskutert.

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Tiltak 6. Selvhjelp gjennom organisasjonsutvikling

Interesseorganisasjoner har lang tradisjon i Norge og er en viktig del av samhandlingen mellom myndighetene og det sivile samfunn. Dette også når det gjelder minoritetene, noe som også er slått fast i St.meld. nr. 39 (2006-2007) Frivillighet for alle, der det heter:

Arbeid til alle, gode velferdsordninger og å styrke fellesskapet er avgjørende for å skape et godt samfunn. En god og velfungerende offentlig sektor kan bidra til dette. Men uten et sterkt sivilsamfunn hvor enkeltmennesker sammen bidrar til gode lokalsamfunn, kan vi ikke lykkes i arbeidet for et samfunn hvor alle er med.

Regjeringen ønsker å sikre utviklingen av et levende sivilsamfunn gjennom å utvikle et nært samspill med frivillige organisasjoner og ved å legge til rette for frivillig engasjement. Gjennom frivillig arbeid kan folk delta i meningsfylt og samfunnsnyttig virksomhet.

Framveksten av samiske organisasjoner har i all hovedsak skjedd etter andre verdenskrig. Norske reindriftssamers landsforbund (NRL) ble stiftet i 1948 og Norske samers riksforbund i 1968. Samisk organisasjonsliv har særlig de siste tiårene blitt svært allsidig. Det er etablert kulturorganisasjoner som Samisk filmforbund, Samisk forfatter- og oversetterforening, Samisk museumsforbund, samiske kunstnerorganisasjoner og samiske kvinneorganisasjoner. Sametinget, som ble etablert i 1989, er samenes representative organ og regjeringens fremste premissleverandør og dialogpartner i samepolitikken. Sametinget bevilger i dag driftsmidler til kulturorganisasjoner, næringsorganisasjoner og såkalte hovedorganisasjoner.

Antall organisasjoner som organiserer personer med innvandrerbakgrunn – såkalte innvandrerorganisasjoner – har vokst fra mellom 40-50 i 1979 til ca. 1 000 i dag (Predelli 2006). Målsettingen med å gi tilskudd innvandrerorganisasjoner er å bidra til økt sivil og politisk samfunnsdeltakelse. Disse organisasjonene er også viktige møteplasser, der samvær og deltakelse har en egenverdi ut over organisasjonenes primære formål. Organisasjoner gir identitet, tilhørighet og selvtillit, noe som ofte er viktige forutsetninger for en persons deltakelse i samfunnslivet.

Tilskuddsposten Tilskudd til nasjonale minoriteter ble opprettet i 1999. Det blir tildelt både grunnstøtte (organisasjonsstøtte) og prosjektstøtte over tilskuddsposten. Formålet med tilskuddsordningen er blant annet å bidra til at de nasjonale minoritetene sikres effektiv delta-

kelse, særlig i beslutninger som angår dem selv. Denne målsetningen er i tråd med ramme-konvensjonens artikkel 15.

Regjeringen prioriterer arbeidet med å legge til rette for oppbygging og utvikling av de nasjonale minoritetenes organisasjoner. På denne måten vil gruppene bli bedre i stand til selv å definere egne behov og fremme egne krav. Regjeringen har siden 2005 økt tilskuddsposten Tilskudd til nasjonale minoriteter med ca. 2,4 mill. kroner, som i dag er på 5,489 mill. kroner.

Organiserte rom kan, som andre nasjonale minoriteter, søke tilskudd fra den statlige støttestrukturen Tilskudd til nasjonale minoriteter. Formålet med tilskuddordningen er å støtte frivillige organisasjoner og andre organisasjoner som har basis i en nasjonal minoritet. Det blir gitt både grunnstøtte (organisasjonsstøtte) og prosjektstøtte over denne tilskuddsposten.

Tradisjonelt har rom sitt sosiale liv knyttet til sin storfamilie eller klanen. Samtidig vet vi at interesseorganisasjoner med base i minoriteter er et viktig virkemiddel i dialogen med myndighetene. Foreløpig er det bare en av romorganisasjonene som har benyttet seg av ordningen. Det er derfor nødvendig med et utviklingsarbeid blant rom for å stimulere til organisering, slik at også rom skal kunne kvalifisere seg som gode dialogpartnere i sin kontakt med myndighetene. Informasjon om og opplæring i organisasjonsarbeid blant rom vil derfor være viktig.

Gjennomføring og aktiviteter: Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil prioritere eventuelle prosjektsøknader som har til formål å gi informasjon og opplæring i organisasjonsarbeid blant rom. Videre er Arbeids- og inkluderingsdepartementet, på bakgrunn av eventuelle søknader fra organisasjoner med tilknytning til rom, innstilt på å prioritere ytterligere støtte til organisasjoner med tilknytning til rom.

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Tiltak 7. Tilbud om barnepass i tilknytning voksenopplæringstilbudet for unge voksne rom i Oslo

Fra 1. august 2009 innføres en individuell rett til barnehageplass. Det er grunn til å tro at denne retten vil kunne virke positivt inn for familier som ikke tidligere har vært tradisjonelle barnehagebrukere.

Det er grunn til å tro at den samme usikkerhet/skepsis som rom har over overfor skole, også gjelder barnehagen. Det er derfor en utfordring å tilrettelegge tilbud som skaper tillit og som kan kombineres med andre aktiviteter, for eksempel voksenopplæring.

I rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver er det understreket at barnehagen skal støtte barn ut fra deres egne kulturelle og individuelle forutsetninger.

Det bør være et utstrakt samarbeid mellom ulike tjenester og faginstanser når barnehagetilbud til rombarna skal utformes. Representanter fra både helsestasjon, barnevern og barnehage bør samarbeide om å komme i nær og tillitsfull dialog med romforeldre.

Gjennomføring og aktiviteter: I samarbeid med Oslo kommune er regjeringen innstilt på å få etablert et barnepasstilbud i tilknytning til voksenopplæringstilbudet. Familielæring er en undervisningsform der barn og foreldre (oftest mødre) undervises sammen. Dersom de har småbarn, etableres det barnepassordninger i tilknytning til opplæringen. Dette for at både foreldre og barn skal føle seg trygge ved å være i nærheten av hverandre. Familielæring som modell er utviklet og utprøvd i regi av Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring (NAFO) i

Norge i forbindelse med tilbud til minoritetsspråklige barn og familier. Organiseringen av tilbudene integrerer læring på ulike arenaer. Familielæring, språkpermsmetodikk¹⁷ og e-læring er allerede sentrale komponenter i voksenopplæringstilbudet for unge voksne rom i regi av Oslo kommune. Barnepasstilbudet¹⁸ som etableres kan være i form av for eksempel åpen barnehage og barnepasstilbud kombinert med SFO.

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet i samarbeid med Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Oslo kommune og rom.

Tiltak 8. Rekruttering av rombarn til barnehagen

I tråd med intensjonen i St.meld. nr. 16 (2006 -2007) Tidlig innsats for livslang læring, må det rettes fokus mot ulike tiltak for å rekruttere rombarn til barnehage. Det bør ses nærmere på hvilke erfaringer som er gjort når det gjelder rekruttering av andre grupper minoritetsspråklige barn i Oslo kommune, som gratis kjernetid og oppsøkende virksomhet i hjemmet. Erfaringer med oppsøkende virksomhet i hjemmet har vist seg å være gode. Et slikt tiltak kan både bidra til at kommunen kan fange opp foreldrenes behov for barnehagetilbud, samtidig som kommunen får en mulighet til å gi informasjon og motivasjon til å la barna gå i barnehage.

Gjennomføring og aktiviteter: Kunnskapsdepartementet vil utrede mulighetene for ambulerende pedagog som gir tilbud om språkstimulering til fire-fem åringer som ikke har barnehageplass. Målet er at tiltaket skal føre til rekruttering til ordinære barnehager. KD har tidligere, i samarbeid med Oslo kommune, gitt midler til ambulerende pedagoger i enkelte bydeler i Oslo som forsøksordning¹⁹.

Språkkartlegging av 4-åringer på helsestasjonene, gratis kjernetid i barnehage og Språkløftet utgjør en helhetlig tiltakskjede som blant annet skal sikre tilstrekkelige språkferdigheter til å mestre skolestart. Tiltakskjeden er en sentral del av regjeringens områdesatsing i fire bydeler i Groruddalen og i bydel Søndre Nordstrand i Oslo. Dette er områder som har store levekårsutfordringer, samtidig som de har en stor andel innbyggere med innvandrerbakgrunn. Regjeringen ønsker å bidra til å løse disse særskilte utfordringene og har gått inn i et langsiktig forpliktende samarbeid med Oslo kommune. Andre målsettinger i disse to satsingene i forhold til barn og unge er å bedre læringsresultatene og gjennomstrømmingen på skolene, og sikre at ungdomsmiljøene er inkluderende og attraktive. Satsingen skal sikre flere utsatte grupper innpass i arbeidslivet.

Fra 2008 har forsøksordningen med gratis kjernetid i barnehage omfattet alle fire- og femåringer i fire bydeler i Groruddalen og i Søndre Nordstrand bydel i Oslo. Bevilgningen på 50 mill. kroner ble videreført i 2009.

---

¹⁷ Språkpermsmetodikk er et rammeverk som er utviklet på bakgrunn av "The Common European Framework of reference for languages: learning, teaching, assesment". Den finnes for aldersgruppen 6-12 år og en for aldersgruppen 13-18 år. Diverse læreplaner er utviklet på bakgrunn av dette rammeverket.

¹⁸ Svenskene har organisert en barnehage som er tilknyttet det romske kultursenteret som er etablert i Malmø, Musikanten barnehage har 15 barn mellom 1 og 5 år. Det er en førskolelærer og en spesialpedagog i personalet, men foreldre og andre rom er også tilstede og med i barnehagen. Jf Førskolan 4/08.

¹⁹ Høsten 2005 startet Oslo kommune opp et utviklingsprosjekt med ambulerende pedagoger. Målet var å gi ekstra språkstimulering for fire- og femåringer i Oslo som ikke hadde barnehageplass. Evalueringen viser at de barna som har deltatt i prosjektet har hatt et språklig utbytte av tilbudet, og for mange familier har dette vært et godt tilpasset tilbud ut fra deres livssituasjon. Flere barn har også begynt i barnehage som følge av deltagelse av dette språkstimuleringstiltaket. Prosjektet ble avsluttet sommeren 2007, men Oslo kommune har bestemt at de vil videreføre tiltaket, og utvider det til å gjelde alle bydeler som ikke har gratis kjernetid for 4- og 5 åringer i barnehage.

Formålet med ordningen er, gjennom økt deltagelse i barnehage, å forberede barna på skolestart, å bidra til sosialiseringen generelt og å bedre norskkunnskapene for minoritetsspråklige barn. En viktig målsetting med forsøket er å sikre en målrettet oppfølging av de foresatte med minoritetsbakgrunn, slik at disse kan bidra til at barna kan følge ordinær undervisning på skolen. Tiltaket har også hatt som formål å øke forståelsen hos foreldrene for viktigheten av språk, så vel som deltagelse i sosiale aktiviteter. I tillegg til å kompensere for kommunens utgifter, er midlene brukt til rekruttering av barn hvor foresatte ikke har søkt om barnehageplass, og til systematisk språkstimulering i barnehagene. Ordningen med gratis kjernetid vil også kunne ha en positiv virkning på rombarns barnehagedeltakelse. Det legges opp til at ordningen videreføres. FAFO har i 2009 evaluert ordningen. FAFOs evalueringen vil bli gjennomgått med tanke på å identifisere hensiktsmessige tiltak for å rekruttere rombarn til barnehage.

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet i samarbeid med Oslo kommune og rom.

Tiltak 9. Tiltak for barn og ungdom i storby

Tilskuddsordningen Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn har som mål å bedre oppvekst- og levekår for barn og unge i 23 byer og 7 bydeler i Oslo. Bevilgningen i 2009 utgjør til sammen ca. 50 mill. kroner. Oslo tildeles over halvparten av den samlede bevilgningen. Innenfor ordningen er det en særskilt satsing som tar sikte på å nå barn, unge og familier berørt av fattigdomsproblemer.

Gjennomføring av aktiviteter: Søknadsprosedyren pågår hver høst for neste års aktiviteter. Byene og de syv bydelene i Oslo prioriterer hvilke tiltak som skal tildeles støtte, blant annet vil ungdomstiltak, ferietiltak og arbeidsmarkedstiltak for barn og unge med rombakgrunn kunne bli vurdert.

Ansvarlig: Barne- og likestillingsdepartementet og Oslo kommune.

Tiltak 10. Videreutvikle mentorordningen Nattergalen

Barne- og Likestillingsdepartementet startet i 2008 opp en utprøving av tiltaket mentorordningen Nattergalen. Høgskolen i Oslo har prosjektlederansvaret. Tiltaket er en mentorordning for barn i alderen 8-12 år hvor en knytter til seg studenter i barnevern- eller sosialfaglige utdanningsretninger. Studentene får tilbud om å være mentor for barn med minoritetsbakgrunn i grunnskolen. Tilbudet skal utprøves i tre år og vil bli evaluert. Målsettingen er at flere barn med minoritetsbakgrunn gjennomfører videregående skole og fortsetter i høyere utdanning, samt å øke studenters kompetanse for arbeid i et flerkulturelt samfunn.

Gjennomføring og aktiviteter: Barne- og likestillingsdepartementet vil undersøke nærmere om det finnes gode og overførbare erfaringer med bruk av mentorordningen Nattergalen for rombarn (jf. erfaringer fra Leeds i England).

Ansvarlig: Barne- og likestillingsdepartementet.

Kunnskapsutvikling

Når det gjelder nasjonale minoriteter generelt, og rom spesielt, er det behov for økt kunnskap som grunnlag for politikktutviklingen overfor gruppene. Det pågår forsknings- og utviklingsarbeid når det gjelder flere av de nasjonale minoritetene (blant annet romanifolket og kvenene). Denne type utviklingsarbeid skjer i samråd med gruppene i henhold til Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter artikkel 15.

Rom har uttalt at de ønsker en prioritering av konkrete tiltak som raskt kan bidra til å bedre deres levekår. Imidlertid er det behov for noen avklaringer når det gjelder internasjonale forpliktelser i forhold til norsk lov og regelverk, samt roms boforhold. Regjeringen vil derfor prioritere følgende utredningsarbeid:

Avklare forholdet mellom nasjonal og internasjonal rett på opplæringsområdet med tanke på bedre oppfølging av roms rett til å ivareta sin kultur, sitt språk og sin identitet

For mange rom er reising en viktig del av deres kultur. Erfaringer viser at roms seminomadiske livsstil gir særlige utfordringer når det gjelder rombarnas rett og plikt til grunnopplæring.

FNs barnekomité hadde en merknad (juni 2000) til Norges 2. rapport om oppfølging av barnekonvensjonen som gjaldt rom/sigøynere spesielt. Komiteen uttalte:

(pkt. 44) Komiteen er bekymret over at mange barn av Rom/sigøynere og barn av andre omreisende grupper ikke fullfører obligatorisk skolegang. (pkt 45) Komiteen anbefaler at parten undersøker hvordan formell utdanning kan gjøres mer tilgjengelig for barn som er omreisende i deler av året, for eksempel ved bruk av mobile kommunikasjonsmidler og fjernundervisning.

Det vises i Norges 3. rapport til FN's barnekomité (2003, pkt. 455-457) at Utdannings- og forskningsdepartementet vurderer om IKT i kombinasjon med et skolebasert kontaktnett i de aktuelle områdene kan tilpasses opplæringsbehovet hos rom og romanifolket som er på reise deler av skoleåret. Det ble også vist til et prosjekt innen Comenius, der hensikten er å få til et godt samarbeid med foreldrene til barn med rom og romanibakgrunn.

I Norges 4. rapport (2008) omtales "Utdanningstilbud til barn med rom og romanibakgrunn slik:

387. De fleste romelever bor i Oslo kommune. Det jobbes på de lokale grunnskolene med å skape gode lokale og fleksible løsninger for romelever. Det er et mål å forebygge fravær og frafall og få et godt skole-hjemsamarbeid. Tiltaket vil ha hovedvekt på grunnleggende ferdigheter, lesing, skriving og regning og slik heve deres kompetanse.

388. Kunnskapsdepartementet, Arbeids og inkluderingsdepartementet og Oslo kommune har nær kontakt omkring spørsmål knyttet til skolegang for romelever. Det er også kontakt med Europarådet som har en rekke tiltak rettet mot rombefolkningen (...).

389. Mange rom (sigøynere) ønsker et bedre kulturtilpasset undervisningstilbud som i større grad tar hensyn til språk og kultur, herunder reising. Det har over flere år blitt gitt en bevilgning over budsjettposten Tiltak for rom. Midlene er blant annet satt av til å forbedre skolesituasjonen for rom, til å etablere et samlingssted for rom og stimulere til egenansvar i gruppen.

390. Kunnskapsdepartementet, Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Utdanningsdirektoratet støtter prosjektet "Romani/taterfolket – fra barn til voksen". Prosjektet ledes

av Dronning Mauds Minne Høyskole og Høyskolen i Sør-Trøndelag. Formålet med prosjektet er å gjennomføre tiltak og utviklingsarbeid rettet mot barn av romanifolket i barnehager og skoler. I arbeidet er det også lagt vekt på å identifisere miljøfaktorer som er av betydning for romanielevens og -førskolebarns trivsel i skolen og barnehagen. Det er også etablert et fjernundervisningstilbud overfor tatererelever ved en rekke skoler. Tiltakene skjer i samarbeid med en av romanifolkets interesseorganisasjoner.

Det er et stort ønske i romgruppen om at barna skal gå på skole, men at undervisningen bør tilpasses situasjonen til rom og det faktum at mange reiser deler av året. Hvor langt skolen skal strekke seg i å imøtekomme ønsker om kulturtilpasset opplæring er uklart, og Europarådets rammekonvensjon eller Europarådets anbefalinger om utdanning og rom gir heller ikke klare svar.

Kunnskapsdepartementet vil ta initiativ til at et utredningsarbeid blir igangsatt for nærmere å avklare forholdet mellom norsk og internasjonal rett på opplæringsområdet.

Kartlegge boforholdene til rom

Det overordnede målet i boligpolitikken er at alle skal kunne bo trygt og godt. Et godt sted å bo er en forutsetning for integrering og deltakelse i samfunnet. Det finnes per i dag ingen systematisk kunnskap om roms boligssituasjon, men ifølge rom selv og Torbjørg Bay er det grunn til å tro at mange av dem bor under svært ustabile og utilfredsstillende boforhold. Videre er kunnskap om deres inntektsforhold vanskelig tilgjengelig. Det er også grunn til å anta at det er stor variasjon i kompetansen om rom i kommunene.

Med mål om økt kunnskap om roms boforhold, skal Husbanken gjennomføre en kartlegging, gi en vurdering av resultatene og foreslå eventuelle tiltak for videre arbeid innen 31. desember 2009.

Referanser/litteraturliste

St. meld. Nr 37 (1972-73) Om tiltak for de norske sigøynere, Sosialdepartementet

Ole Kristian Hjemdal: *Evaluering av arbeidet med sigøynerne*, Sosialdepartementet, 1983

Lidén Hilde: *Barn og unge fra nasjonale minoriteter*”, Institutt for samfunnsforskning.

St.meld. nr. 15 (2000-2001) *Nasjonale minoriteter i Noreg – Om statleg politikk overfor jødar, kvener, rom, romanifolket og skogfinnar.*

Rammekonvensjonen om beskyttelse av nasjonale minoriteter. Europarådet, Strasbourg, 1995

Det europeiske språkcharter, Europarådet, Strasbourg, 1998

St.meld. nr. 44 (2003-2004) *Erstatningsordning for krigsbarn og erstatningsordninger for romanifolket/tatere og eldre utdanningsskadelidende samer og kvener.*

Jean-Pierre Liégeois: *Roma, Gypsies, Travellers*, Council of Europe Press, 1994

Molander, Berit: *Undervisning av de norske sigøynere 1971-2002*, Oslo kommune, Skoleetaten.

Norges første rapport om gjennomføringen av Rammekonvensjonene om beskyttelse av nasjonale minoriteter, KRD, 2002

Norges andre rapport om gjennomføringen av Rammekonvensjonene om beskyttelse av nasjonale minoriteter, AID, 2005

Resolusjon ResCMN(2003)6 om Norges gjennomføring av Rammekonvensjonen om beskyttelse av nasjonale minoriteter, Ministerkomiteen, Europarådet, Strasbourg, 2003

Resolusjon CM/ResCMN(2007)11 om Norges gjennomføring av Rammekonvensjonen om beskyttelse av nasjonale minoriteter, Ministerkomiteen, Europarådet, Strasbourg, 2007

Torbjørgh Bay: *Før det er for sent. Om å være den Andre som seg selv*. Hovedoppgave i Sosialt arbeid, Høgskolen i Oslo, 2001

Torbjørgh Bay: Rapport til AID, 2009

Utgitt av:
Arbeids- og inkluderingsdepartementet

Offentlige institusjoner kan bestille flere
eksemplarer fra:
Departementenes servicesenter
Post og distribusjon
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Faks: 22 24 27 86
Publikasjonskode: A-0027 B

Design: Departementenes servicesenter
Trykk: Departementenes servicesenter 06/09 - 500

